

Kabold alapítása és környékének települési viszonyai a középkorban.

(Név- és településtörténeti tanulmány.)

I. Előszóféle.

A háború utáni években sok szó esett nálunk arról, hogy milyen kíváncsatos volna bizonyos tudományos kérdések megoldása érdekében a nyelvtudomány és a történettudomány együttműködése. Ebben a tekintetben a kezdeményezők történészek voltak; ők azonban — nem is lehet csodálkozni rajta — csupán a segédhadak szerepét szánták a nyelvészeknek. A nyelvészek lelkesen elvállalták ezt a szerepet, hogy ezen közreműködésük által is bebizonyítsák egy szélesebb körű tudományos közönség előtt a nyelvtudomány fontosságát és jelentőségét. El kell ismerni, hogy nyelvészeinknek történettudományi szolgálatban végzett munkája sok érdekes és értékes eredményt produkált (inkább nyelvészeti szempontból), azonban a kezdet reménységeit bizony alig-alig váltotta be.

Ennek sok oka volt. A történész-nyelvész szövetkezés legalább részleges eredménytelenségének magyarázatát mégis első sorban abban találhatjuk, hogy a nyelvészek a közös munka alatt nem tudtak átalakulni történészekké, a történészek pedig nyelvészekké. — Talán méltóztatnak ismerni a sánta és a vak szövetkezéséről szóló mesét: a sánta felül a vak hátára és nagyszerűen boldogulnak. A szövetkezés elgondolói is ilyenformán képzelték a dolgot. A hiba csupán az volt az elgondolásban, hogy a szövetségesek mindegyike — hogy képiesen fejezzük ki magunkat, — sánta és vak is volt a másik elemében. A történésznek pedig nyelvészszemmel kellett volna meglátnia olyan magaslatokat, ahová neki már a saját lábán lehetett volna eljutnia és megfordítva. Így tehát véleményünk szerint a történettudomány és nyelvészet együttműködése csak úgy valósítható meg eredményesen, ha azt egy személy hajtja végre. Ez pedig egyáltalán nem tartozik a lehetetlenségek közé. Bizonyára folyóiratunk szerkesztője is ezen a véleményen volt, amikor azt a célt is felvette munkatervébe, hogy a rokontudományok képviselőit is megnyerje folyóirata számára a magyar

nyelvtudomány munkásainak. De a magam példájával is azt tanúsíthatom, hogy lehetséges és megvalósítható a nyelvész-történész együttműködésének olyan formája is, amelynél mindkettő egy személy. Sőt itt azt is bevallhatom, hogy én, mikor tudományos munkásságom során a név- és településtörténeti tanulmányokhoz sodródtam, bizony sem nyelvésznek, sem történésznek nem tarthattam magamat. Azonban nem csekély munka árán annyit mégis sikerült elérnem, hogy a nyelvészek kiváló történésznek, a történészek pedig jól képzett nyelvésznek tartanak. Az olvasó számára ennek a körülménynek talán mégis van valami előnye, még pedig az, hogy nyelvészeti dolgokról szólva nem a laikusoknak érthetetlen titkos nyelvet használok, mint például a született, vagy — mondjuk — hívtasos nyelvészek, hanem csak polgári magyar nyelven írok.

Kétségtelen, hogy a településtörténet nyújt a legtöbb lehetőséget a nyelvész-történész együttműködésre, sőt azt is merném állítani, hogy nyelvészeti ismeretek nélkül a településtörténet művelése szinte lehetetlenség; hisz jóformán csak a nevek vizsgálata segítségével képes a történész az írott források korán túlmenőleg feltárni a mult települési viszonyait. M á l y u s z Elemér például, Turócmegye kialakulásának megírásánál aránylag hatalmas okleveles anyagra támaszkodhatott, azonban a helyneveket még ő is kénytelen volt felhasználni. Amely vidékekre vonatkozólag pedig az okleveles forrásanyag csekélyebb, ott természetesen a helynevek vizsgálatának a településtörténet szempontjából mind nagyobb jelentősége lesz.

Az ugyancsak természetes, hogy a történeti vizsgálat teljes elhanyagolásával, kizárólagosan formalisztikus nyelvészeti okoskodás segítségével a helynevekkel megbirkózni szintén nem lehetséges. Erre nézve jó példa lehetne S c h w a r z Elemérnek a nyugatmagyarországi német helynevekről írott műve, illetve abban a Kabold környéki nevekre vonatkozó vélekedések. Csakhogy nála az a hiba, hogy ő tanulmányai során annyira a német dialektológiára specializálta magát, hogy a névmagyarozathoz szükséges elemi hangtörténeti, alaktani és fonetikai ismeretek — úgy látszik — már teljesen kiestek az emlékezetéből (v. ö. N. és Ny. VI. 37 11. és 224 22.), ezenkívül ő mint nyelvészeti specialista a magyar és szláv vonatkozásokkal már egyáltalán nem törődik, sőt etimológiáiban még a német

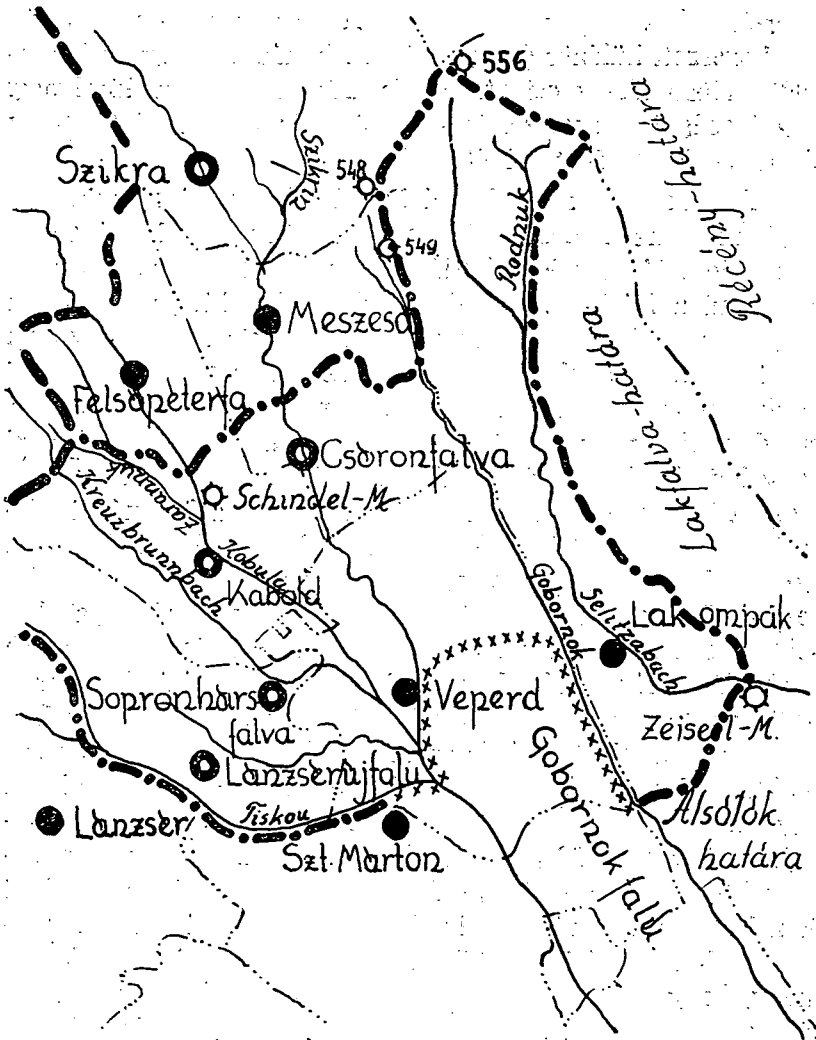
helynévadás módját is teljesen figyelmen kívül hagyja. Így tehát az ő névmagyarázatai egyáltalán nem lehetnek alkalmasak a csupán formalisztikus nyelvészeti vizsgálatok hibás voltának dokumentálására. Az ilyen beállítás ellen a nyelvész névmagyarázók valószínűleg — és joggal — tiltakoznának. Amennyiben az olvasó fejtegetéseim elolvasása után Schwartz felfogását is megismerni óhajtván a Kabold vidékre vonatkozó helynevek etimológiáit az ő könyvében is megkeresné, bizonyára helyeselné azon eljárásomat, hogy az ott olvasható névmagyarázatok cáfolgatásával a következőkben foglalkozni nem szándékozom.

A következőkben tehát példát akarok mutatni arra, hogy a nyelvészeti és történeti vizsgálatok egybekapcsolásával miként lehetséges egy vidék életére nézve legalább egy bizonyos fokig eloszlatni azt a homályt, amely annak multját borítja. A követett módszer természetesen csak a magam módszere és így bizonyára feltűnteti a kezdet tökéletlenségeit, de hasonló vizsgálatokra sem a hazai, sem a külföldi irodalomban már csak azért sem igen találhattam volna példát, mert tudtommal a történeti és nyelvészeti vizsgálat egybekapcsolásával eddig még senki sem kísérelte meg egy kisebb terület történetét megírni. Ezért nem szorítkoztam csupán eredményeim közlésére, — bár ez munkám terjedelmét természetesen jelentékenyen megrövidítette volna — hanem azt is fel akartam tární az olvasó előtt, hogy miként jutottam el eredményeimhez.

II. A Kabold környékére vonatkozó legrégibb oklevél.

Kabold községe, az egykori kaboldi uradalom középpontja, Sopron megye délnyugati részén van, közel a régi országhatárhoz, a Csáva pataknak — a Répce mellékvizének — felső folyása mentén. — A Kabold környékére vonatkozó legrégibb okleveles adatnak II. Endre királyunknak egy 1222-iki eredetiben fennmaradt és hiteles adománylevelét tekinthetjük.¹ Ezen adománylevél értelmében II. Endre Veperdet és Lakompakot csere útján megszerezte B[ors] fia Miklós ispántól, hogy azt kedvelt

¹ V. ö. FEJÉR III. 1, 368, 370 és SZENTPÉTERY, Regesta... I. 127.

- ORSZÁGHATÁR.
 - - - - - MA IS MEGLÉVŐ RÉGI-HATÁR.
 ..... MA MEG NEM LÉVŐ RÉGI-HATÁR.
 - · - · - JELENLEGI FALUHATÁR.
 ● RÉGI-FALU.
 ○ ÚJABB FALU.

KABOLD- és KÖRNYÉKE.

TÓTH BÉLA

hivének Botus-fia Pousa ispánnak adományozza. Pousa ispán azzal szerzett különös érdemeket az adományra, hogy a Szent-földön időző király elé utazott és Görögországban királyáért még fogságot is szenvedett, — ami talán annyit jelent, hogy királyáért kezességet vállalt.

Az adományozási oklevél határleírása szerint, amint azt majd mindjárt megismerjük, az adományozott birtoknak a szomszédja dél és kelet felől Miklós ispán volt, aki nyilván azonos azzal a Miklós ispánnal, akitől Endre király a birtokot megszerezte. Azon faluk ugyanis, amelyek az adományozott birtoktól délre és keletre vannak, később mind a nyék—lánszeri uradalomhoz tartoznak. Ezen uradalom pedig a korábbi locsmándi várispánság jogutóda volt és ezen vármegye 1263-iki nagy határleírása szerint (ÁUO. VIII. 54) az 1222-ben adományozott határokkal szomszédos faluk tényleg a locsmándi várispánsághoz tartoztak. Ebből tehát az is következik, hogy az egykori locsmándi vármegye eredetileg magában foglalta Veperd és Lakompak régi határait is, aminthogy Lakompak később vissza is került a locsmándi vármegye jogutódjához, a nyék—lánszeri uradalomhoz. — Az idézett 1263-iki okl. szerint pedig az egykori locsmándi várispánság már korábban elhalt birtokosa Baroch-fia Miklós ispán volt. Nyilvánvaló, hogy ezzel a Miklóssal amaz idézett okleveleinkben emlegetett Miklós ispán egy személy volt, amint erre korábban már Stessel is gondolt (v. ö. Száz. 1900, 688). A *Baroch* névalakon nem akadhatunk fenn, mert az 1263-iki oklevél csak a rossz állapotban lévő és nehezen olvasható eredeti után készült 16. sz.-i átiratban maradt ránk. Feltevésünket még különösen támogatja az a körülmény, hogy az 1263-iki oklevélben emlegetett Baroch-fia Miklós ugyanannak a Szák nemzetségnek sarjadéka volt, mint az 1222-iki adományos Botus-fia Pousa ispán.² Ezek szerint Miklós ispán és Pósa ispán atyafiak voltak és így bizonyára Miklós ispán akaratával és valószínűleg kezdeményezésére is történt, hogy Pósa ispán Miklós uradalma közelében, illetve uradalmán belül kapott birtokot, mert hisz egyébként a király azt a birtokot adhatta volna Pósának, amelyért Veperdet és Lakompakot

² V. ö. KARÁCSONYI, Magyar nemzetségek. III. 40.

Miklós ispántól megszerezte.³ Miklós ispán nyilván azért akarta Pósat szomszédjának, mert így ellenséges támadás esetén — ennék pedig uradalma veszélyeztetett határszéli helyzete következtében mindig ki lehetett téve — számíthatott rokonának támogatására és segítségére.

Miután így megismerkedtünk a birtokossal, az 1222-iki okl. határleírása nyomán szemügyre vehetjük az adományozott birtokot is. A részletező határleírás határjárás alapján jött létre, valószínűleg a következő módon: A király megbízást adott valamely szomszédos káptalannak vagy apátságnak — talán a borsmonostorinak — és egy polgári bizalmi emberének a határjárás és határleírás megejtésére, akik azután a király parancsának a szomszédos birtokosok jelenlétében eleget is tettek. Az egyházi ember már a határjárás alkalmával feljegyzéseket készített, amelyeknek alapján azután elkészült a megbízott káptalannak vagy apátságnak a királyhoz intézett jelentése. És ezen jelentés alapján készítette el végül a királyi kancellária az adományozásról szóló oklevelet. Az adományozási oklevél keletkezésének hivatalos útját azért kell ismernünk, hogy a benne szereplő helynevek nyelvészeti tárgyalása alkalmával esetleg ne esküdjünk — amint ez gyakran történik — az oklevél minden betűjére: a felhőzottakból ugyanis nyilvánvaló, hogy a Fejérnél közölt szöveg a benne előforduló neveknek legalább is harmadik leírásából származott. Így tehát névtorzítások már az eredeti okl. szövegében is előfordulhattak, amiket téves olvasatokkal esetleg — sőt valószínűleg — még Fejér is megszorított.

Az áttekinthetőség kedvéért a határleírást pontok szerint tárgyaljuk és pedig körülbelül olyan szakaszokra osztva a leírást, ahogy az eredeti feljegyzések is létrejöttek.

I. „Prima meta incipit [ubi]⁴ *Tulcoupotok*, [a vessző felésleges] cedit in *Rabucha*: dein super aquam Tulcou procedit superius, vsque ad ca-

³ Feltevésünk tekintetében némi nehézségeket jelenthet az a körülmény, hogy egy okl. említi B.-fia Miklósnak a fiát (Karácsonyi, i. h.); az 1263-iki okl. szerint pedig Baroch-fia Miklós gyermektelenül halt el. Ez azonban csak azt jelentheti, hogy Miklós fia még apja életében halt meg: B.-fia Miklós utódairól ugyanis semmit sem tudunk.

⁴ Az én konjekturám.

put dicti Potok, et tenet metas cum comite Nicolao;“ —

Magyarázat: A határjárás kiinduló pontját az 1222-iki okl. adatai alapján is meghatározhatjuk. A határjárók ugyanis: a határjárás végén a *Gorbounuk* patakon (Gaberlingbach) áthaladva eljutnak egy *Mezwerum* nevű árokhoz, ahonnan kezdődőleg az adományos birtok már Szentmártonnal határos. Ezután a határjárók csakhamar eljutnak a *Scikryn* patakhhoz, majd annak mentén a *Rabucha* patakhhoz és annak mentén lefelé haladva a határleírás kiinduló pontjához (v. ö. 6. ponttal). Mivel a Gaberling patakon túl a szentmártoni határ közelében más patak, mint a Siegraben, nincs, a Scikryn-patakon nyilván ez a víz értendő. A Siegraben Veperd közelében egyesül a Csáva-pataknak Schwarzbach nevű felső folyásával, így tehát a Schwarzbach a Rabucha patakkal azonos. Ezt tudva megállapíthatjuk, hogy a Tulcoupotok a mai Tessenbachnak felel meg, mert hiszen csak ez a patak egyesül Veperd alatt Szentmárton közelében a Schwarzbach patakkal. Az 1222-iki állapotnak itt a mai viszonyok is teljesen megfelelnek, mert a Tessenbach ma is egészen eredetileg községhatáruul szolgál egyfelől Lánzsér és Szentmárton, másfelől Veperd és a határában a XVI. század után alakult Kishársfalva és Sopronújfalu között. — Ezeket a viszonyokat tükrözi azonban a locsmándi várispánság 1263-iki nagy határleírásának idevonatkozó szakasza is. Az utóbbi határleírásnál azonban a határjárás ellenkező irányban történt. Így tehát ott a határjárók a lánzséri útnak elhagyása után, amelyen a Wiesmath felé vezető országutat kell érteni, elérkeznek ad caput fluminis *Tyskou*; majd a patak mentén keleti irányban haladva eljutnak vsque ecclesiam Sancti Martini (ÁUO. 8, 54). Ez után a *Kopali* (Schwarzbach) folyóhoz érkeznek, amelynek mentén nyugati, helyesebben északnyugati irányban haladva eljutnak *Weplin* (Veperd) faluig, ahol a Kopalin átkelve a *Zygun* patakot érik el. Az utóbbi patakon ismét nem érthetünk mást, mint az 1222-iki okl. *Scikryn* patakját, vagyis a Siegraben-t.⁵

⁵ A fenti földrajzi viszonyokat az 1263-iki oklevélre vonatkozólag már helyesen ismerte fel Lampel (Tört. Tár 1899, 307) és Stessel (Száz. 1899, 307), aki egyes dolgokra vonatkozólag már az 1222-iki okl. adatait is felhasználta.

Amennyire megegyezik a két oklevél Veperd déli és délkeleti határára vonatkozó földrajzi adatokban, olyan nagy az eltérés a két oklevélben szereplő névalakok tekintetében, bár arra nézve semmi kétségünk nem lehet, hogy a névalakokban való eltérések csak a különböző olvasási, illetve leírási torzítások útján jöttek létre. Hogy azonban ezen neveket nyelvészeti-leg megmagyarázhassuk és a névetimológiákat településtörténeti szempontból felhasználhassuk, meg kell kísérelnünk ezen nevek eredeti alakját rekonstruálni.

Az 1222-iki okl. *Rabucha* névalakja nagyon emlékeztet a *Rápca* folyó nevére, ezért Stessel (i. h.) arra gondolt, hogy ebben az esetben a főfolyónak a nevét vitték át a mellékvízre. Ilyesmire azonban példa nincs. Különben is a Csáva patakának alsó folyása ugyanabban az időben *Sawa* (1225) néven szerepel.⁶ Ha tehát a patak alsó folyását nem nevezték *Rápcá*-nak, még kevésbé tehető ez fel a felső folyásáról. Itt nyilván névtorzítással állunk szemben, amely úgy jött létre, hogy az egyik diktáló ismerte a *Rápca* (*Rabuca*) folyónevet. — De kétségtelenül olvasási torzítás eredménye az 1263-iki *Kopali* névalak is. Az eredeti névalak, amelyből mindkét torzult névalak származhatott, véleményem szerint *Kobwla* volt. A $K > R$ tévesztés gyakori, különösen FEJÉRNél, aki pl. egy 1411-iki oklevélben *Repchefe* helyett következetesen *Kepchefe*-t ír (Fejér, X. 5, 195—204). A *Kopali* névalaknál a *p* okoz nehézséget; ez talán úgy került oda, hogy egy német származású diktátor betűzéses olvasásnál *p*-nek ejtette a *b*-t vagy esetleg a *b* betű felső része az eredetiben elmosódván valamelyik diktátor a megmaradt alsó részt hibásan egészítette ki. Ami pedig a *Rabucha* névalak végződését illeti, *-wla* helyett igazán nem nehéz *-ucha*-t olvasni, különösen annak, aki a név első részét *Kob* helyett *Rab*-nak olvasta.⁷ Ezen feltevésünket egy német névalak is támogatni látszik. Egy 1450-iki okl. hátlapján ugyanis a következő feljegyzés olvasható: „...zu *Kobelen* bei zway und auf ainer müll

⁶ Sopronm. Oklt. I. 12.

⁷ ŠMILAUER „Vodopis starého Slovenska“ 1932 é. művében a $l > h$ tévesztésre a következő felvidéki példákat említi: *Topl > Toph*, *Clinoa > Člinōa* (536. l.). Ugyancsak több példa van Šmilauernál említve a *Rabucha* és *Kopali* névalakoknál felteendő $o > a$ és $u > a$ tévesztésekre is. A *Kopali* névalak *-i*-je csak úgy jöhetett létre, hogy a névvégi *-a* elmosódott.

daselbst, dy gehört zu *Kobelsdorff*“.⁸ Ezen feljegyzésben a „zu Kobelen“ kitétel víznévre való hivatkozásnak látszik, mert hisz a következőkben a mellette lévő malomra történik utalás. A *Kobula* név pataknévként az Árpádkorban másutt is előfordul; így egy 1208-iki okl. említ Felsőlendva közelében, Vas megyében egy aqua *Kobula*-t (Szentpétery Regesta I. 76.) egy *Kabalapotoka* pedig Sárosmegyében szerepel (Ortvay). Könnyű kitalálni, hogy ezen névben a szláv *kobyła* „kanca“ szó rejtőzik. Ezért bizonyára nem véletlen az, hogy a Schwarzbach-Csáva pataknak felső folyását az osztrák területen lévő Schwarzenbach falu felett a katonai térkép szerint *Rosswasser*-nak hívják; ez a német elnevezés nyilván egy korábbi szláv elnevezés lefordításából származott.

A német *Tessenbach* névalak tanúsága alapján a *Tulcou-Tolcou* és *Tyskou* névváltozatok közül azt kell helyesnek tartanunk, amelyben s szerepel: a *Tulcou-Tolcou* névváltozat úgy jött létre, hogy a diktátor — vagy esetleg Fejér — a hosszú s-et l-nak olvasta, az y-t pedig u-nak, o-nak nézte.

2. „...et de capite *Tolcou* (sic!) ascendit super monticulum, inde procedens conterminatur terrae Theotonicorum, et tenet metam cum eis;“

Magyarázat: Ezen szakasz a birtok nyugati határának leírását tartalmazza: a leírt állapot teljesen megfelel a mai helyzetnek. A határleírás ezen szakaszban bizonyára azért nem részletező, mert a birtokhatár egybeesett az állandónak tekinthető országhatárral.^{8a}

3. „...deinde progrediens redit ad terram Hungaricam et venit ad caput *Zarannuk Potok*; inde procedendo per *Zarannuk-potok* conterminatur terrae Comititis, et tenet metas cum ipso; inde relicto *Zarannukpotok* ascendit in

⁸ HÁZI, Sopron szabad királyi város története I. 3, 288.

^{8a} Kring Miklós újabban azt hirdeti, hogy a 13. század első felében a magyar államhatár fogalma még nem volt meg és hogy ebben a korban csak bizonytalan határsávról lehet beszélni még Nyugatmagyarországon is (v. ö. „A Gróf Klebelsberg Kunó Magyar Történetkutató Intézet“ Évkönyve IV. 18. és 23.). Az 1222-iki veperdi határleírás ezen szakasza is világosan tanúsítja, hogy Kring elmélete gyökeresen téves.

quemdam monticulum; unde descendit ad finem villae Petri Comititis in *Rabucha* et transeundo *Rabucham* ascendit in montem;“

Magyarázat: A határleírás ezen szakasza nyilván a birtok északi határának leírását tartalmazza. Ez a rész az egész határleírásnak településtörténeti szempontból legnevezetesebb, de egyszersmind legnehezebben megfejthető szakasza. Az első nehézséget az jelenti, hogy nincs megadva annak az ispánnak a neve, akivel a birtok a *Zarannuk* patak mentén határos. Ha ugyanis ezen „comes“ kitétel a határleírás előző és következő szakaszaiban emlegetett Nicolaus comesre, a locsmándi várispánság urára vonatkoznék, akkor ez azt jelentené, hogy a *Zarannuk* patakon túl fekvő Felsőpéterfa Nicolaus comes birtokában volt, az utána következő *villa Petri* pedig ebben az esetben csak Kabolddal lehetne azonos, ha t. i. STESSEL-lel a *Zarannuk* patakot a Lindgraben patakkal azonosítjuk (Száz. 1899; 752), amint ő csakugyan Kaboldban látja az 1222-iki villa Petri-t. De ebből a felfogásból az is következik, amit azonban STESSEL elhanyagolt, hogy a mai Felsőpéterfa 1222-ben nem Péter, hanem Miklós ispán birtokában volt, ami már a község-név alapján is egy kissé különösnek tűnhetik fel. Még inkább képtelenségnek kell tartanunk STESSEL feltevését, ha bizonyos történeti tényekre is tekintettel vagyunk. Péter ispánról tudjuk ugyanis, hogy az Osl. nemzetség németi ágához tartozott⁹ és Felsőpéterfa csakugyan az ő utódai birtokában volt, hiszen 1302-ben adták el azok a Nagymartóniaknak (v. ö. Fejér, VIII. 1, 104—105).

Van azonban STESSEL álláspontja mellett néhány más nehézség is. Semmi valószínűsége sincs például annak, hogy az országhatár 1222-ben Wiesmath közelében húzódott volna, ahol t. i. a lindgrabeni patak „caput“-ja van. Ebben az esetben ugyanis a Wiesmath-tól keletre a régi magyar országhatár közelében fekvő Schwarzenbach várának már 1222-ben Magyarországhoz és pedig a locsmándi várispánsághoz kellett volna tartoznia. Erről azonban szó sem lehet, mert hiszen tudjuk,

⁹ Karácsonyi, i. m. II. 412.

hogy Schwarzenbach vára először 1254-ben került Magyarországhoz.¹⁰

Továbbá az is figyelembe veendő, hogy erdős vidékeken az adományozási birtokhatárokként szereplő patakok község-határként szinte kivétel nélkül napjainkig megmaradtak. A lindgrabeni patak pedig folyása mentén ma sehol sem szolgál községhatárral, ellentétben az ugyanazon oklevélben birtokhatárként megnevezett patakokkal, amelyek az okl. határleírásának megfelelő helyeken ma is községhatárral szolgálnak, amint ezt a Tessenbach esetében már láttuk is.

Végül pedig az 1222-iki okmányt megerősítő 1229-iki oklevelet STESSEL álláspontja mellett teljesen értelmetlennek és zavarosnak kell tartanunk, amint STESSEL azt tényleg egy eredeti oklevél téves kivonatának tekinti, pedig — amint látni fogjuk — egyáltalán nem az, és így Regestáiban SZENTPÉTERY is eredeti és hiteles oklevélnek fogadja el.¹¹

Az összes nehézségek azonban megszűnnek, ha a „terrae Comitis“ kitétel után nem Nicolai-t egészítünk ki, hanem Petri-t és a *Zarannuk* patakot nem a lindgrabeni patakkal azonosítjuk, hanem egy másik patakkal. Ennek a „caput“-ját megtalálunk nem lesz nagyon nehéz; egyszerűen csak át kell kelnünk a lindgrabeni patakon és körülbelül egy kilométernyire tovább kell haladnunk az országhatár mentén, hogy eljussunk egy közvetlenül a régi országhatár mellett eredő patak fejéhez. A katonai térkép ezen pataknak nevét ugyan nem közli, azonban Ortway-ból megállapíthatjuk — aki ugyan ezt a patakot tévesen az 1263-iki okl. *Kopali*-jával azonosítja —, hogy a patakot *Ranbach* néven ismerik (Ortway II. 439). A katonai térkép szerint ma is ez a patak szolgál községhatárként Felsőpéterfa és Kábold között, de nem egészen a torkolatáig; ugyanis körülbelül két kilométernyire attól a ponttól, ahol a Ranbach a Schwarzbach-ba szakad, a községhatár elhagyja a patak medrét, vagyis ezen körülmény is teljesen megfelel az okl. határleírásának. — A mai állapotnak az okl.-ben foglaltakkal való egyezése azonban még tovább is tart. A községhatár ugyanis a Ranbach el-

¹⁰ V. Ö. LAMPEL, Archiv. f. österr. Gesch. Quellen, 71, 322 és Tört. Tár 1899, 308.

¹¹ SZENTPÉTERY, Regesta... I. 179.

hagyása után áthaladva a Maurerberg nyulványán („ascendit in quemdam monticulum“) a Schindelmühle közelében eléri a Schwarzbach-ot és azon áthaladva közvetlenül a patak mellett felkúpszkodik a 379 méteres magaslati pontra („transeundo Rabuchiam ascendit in montem“).

Ezek szerint az 1222-iki okl. *villa Petri*-je csak a mai Felsőpéterfával lehet azonos, amint hogy tényleg a Schwarzbach—Rabuchia mellett fekszik. Kabold azonban — és ez eddigi helyrajzi bolyongásaink legfőbb eredménye — 1222-ben még nem létezett, illetve határa még beletartozott Veperd határába. Az itt elmondottaknak mintegy próbáját jelentheti a **Zarannuk** pataknév etimológiája. Már korábban kifejezést adtam azon gyanításomnak, hogy ezen névben a szláv *zarobъ* „Verhau“, „gyepű“ szó rejtőzik. (Ujb. IX. 49. 1., 3. j.). STEINHAUSER azonban rámutatott arra, hogy a *zarobъ* > *zarub* szó csupán a nyugati szláv nyelvekben jelent „gyepű“-t, a szlovénban azonban — a mi vidékünkön csak ez a szl. nyelv jöhet tekintetbe — a *zarob* szó jelentése „Saum“, „Rand“.¹² Amint azonban előző történeti földrajzi fejtegetéseinkből kitűnt, a szónak ép ezen szlovén nyelvi jelentése felel meg a mi patakunknak, amennyiben azt „határpatak“-nak értelmezhetjük. Ezen felfogásunkban esetleg a patak német elnevezése is megerősíthet bennünket: a nyugatmagyarországi német nyelvterület északi részén — ha t. i. S c h w a r z Elemér közlésének híhetünk — a régi német *ei*-nek ma *a* felel meg. Ezek szerint a felfejtett német **Ranbach** névalak első része a mai irodalmi német *Rain* „határ“, „mesgye“, „szegély“ szónak felelhetne meg, ami azt jelentené, hogy a patak német elnevezése az általunk feltett szlovén név lefordításából származhatott.

A felhozottak szerint patakunkat „határpatak“-nak csak akkor nevezhették el, amikor Felsőpéterfa és a felette lévő Szikra falu határa az Osliaknak való adományozás következtében a locsmándi várispánság területéből kiszakadt. Előzőleg ugyanis, amikor még az egész vidék egy határmenti királyi uradalomhoz tartozott, semmi szükség sem lehetett arra, hogy

¹² Természetesen lehetségesnek tartom, hogy a **Zarannuk** névalak tulajdonképp *Zarannuk*-ot helyettesít. Steinhäuser megjegyzésére nézve v. ö. Mitteil. des österr. Inst. f. Geschichtsforschung 45, 293.

az erdőségekben községhatárokat jelöljenek ki. Az pedig a térképről ma is megállapítható, hogy Szikra északi határa egyenes folytatása azon faluk északi határainak, amelyek egykor a locsmáncsi várispánsághoz tartoztak. Felsőpéterfának és Szikrának az Osliai részére való adományozása aligha 1150 előtt történt, sőt gyaníthatólag 1200 körül. Féltehetjük ugyanis, hogy az a Péter, akiről Felsőpéterfa nevét kapta, azonos azzal a Péter ispánnal, akiről az 1222-iki oklevélben mint előről emlékeznek meg. Sőt ha feltesszük, hogy a névadó nem a mi Péterünk, hanem annak ugyanazon nevű apja vagy nagyapja volt, akkor is a 12. század második felében vagyunk. Ezekből tehát az következik, hogy Felsőpéterfa környékének lakossága a 12. század második felében még főleg szlovénokból állott.

4. „...vnde descendit ad aliam villam dicti Petri comitis ad *Sikryn-potok*; inde transeundo *Sikryn-potok* vadit ad foueam, quae uocatur *Mezverum*; inde ascendit ad crucem *Miksa*; inde procedens per magnam viam vadit a¹³ *Sce-lusbyk*; quo transito terra Pouse distinguitur de terra Petri Comitis.“

Magyarázat: STESSEL úgy véli, hogy Péter ispán itt emlegetett második faluján a Felsőpéterfa feletti Szikra értendő, mint amely falut Péter ispán utódai Felsőpéterfával együtt eladták később a Nagymartoniaknak (Száz. 1899, 752). Ezen felfogásnak ellentmond a határleírás *descendit* kifejezése, mert hisz Szikra jelentékenyen magasabban fekszik Felsőpéterfánál, ezenkívül ebben az esetben a *Mezverum* árokkal sem tudnánk mit kezdeni.

A mi felfogásunk szerint azonban Péter ispánnak a *S(c)ikryn* patak melletti másik faluján nem a mai Szikra, hanem a Felsőpéterfával kelet felől szomszédos Mészverem falu értendő. Ezt a falut először ugyan csak 1447-ben említik, de azért már korábban is meg lehetett. Talán korábban a felette fekvő Szikra határrésze volt, vagy — ami még valószínűbbnek látszik — Szikra tekintendő újabb alapításnak.

A határleírás ezen szakasza szerint a határjárók a *Sykrin* patakon áthaladva egy *Mezverum* nevű árokhoz jutnak. Ezen

¹³ Az *a* helyett esetleg *ad*-ot kell érteni.

az árkon véleményem szerint a Gaberling patak felső folyása értendő, amelynek a katonai térkép szerint is mély árok jellege van és jó darabon ez az árok alkotja ma is a határt Mészverem és Lakompak, illetve Veperd és Lakompak között. A határleírás ezen szakaszának végpontja könnyen meghatározható; az a pont az t. i., ahol Pósa földjének a határa Péter ispán földjének határától elvált, vagyis a mai Szikra határa Lakompakétól. A katonai térkép szerint ez a hely a Herrentisch nevű 556 méteres magaslati pont, Nádasd, Szikra. Lakompak és Sopron határainak találkozó pontja. Innen déli irányban határként ma is jó darabon egy út szolgál, amelyen természetesen oklevelünk magna via-ját érthetjük. A *Scelusbyk* nevű hely valahol az 549 méteres magaslati pont körül lehetett. Az itt elmondottak tehát azt jelentik, hogy a 16. század után alakult Csóronfalva határa 1222-ben még beletartozott Veperd határába, Lakompaknak mai nyugati határa pedig a középkor óta nem változott.

Felfogásom támogatására hivatkozhatom a locsmándi vármegye 1263-iki nagy határleírásnak idevonatkozó szakaszára is. 1263-ban ugyanis Lakompak már ismét a locsmándi vármegyéből alakult uradalomhoz tartozott. Az 1263-iki határleírás ezen szakaszában csak egy helyreigazításra szoruló téves adat van, ami valószínűleg a 16. századi átírat készítőinek számlájára irandó. Az 1263-iki határjárók ugyanis azután, hogy Veperdtől délre átlépik a Schwarzbach-ot (*Köpalí*), elérik a Siegraben-t (*Zigun*), majd „de rivulo Zygun vadit (versus) occidentem, vbi cadit in vallem Mezes vocatam“. Ez lehetlenség, mert nyugati irányban haladva a határjárók hamarosan visszaérkeztek volna a Schwarzbach-hoz. Az „occidentem“ kitétel nyilván az „orientem“ kitétel helyett van, és ha ezzel helyettesítjük, akkor az 1263-iki határvonalat a térképen már nyomon követhetjük, mivel az teljesen megegyezik az 1222-iki határjárás adataival és a mai állapottal, amint ez a két határleírás alatt párhuzamosan közölt idetartozó adataiból is világosan kitűnik:

¹⁴⁴ Az 548-as magaslati pontnál a határvonal valóban északkeleti irányba fordul.

1222 :

„ . . . transeundo *Sykrinpotok* vadit ad foueam, quae vocatur *Mezverum*,¹⁵

inde ascendit ad crucem Miksa, inde procedens per magnam viam vadit a *Scelusbyk*, quo transito terra Pouse distinguitur de terra Petri comitis. Deinde progrediens descendit. . .“

1263 :

„et de riuolo vocato *Zygun* vadit [versus] occidentem [=orientem],

vbi cadit in vallem *Mezes* vocatam, vbi in capite fontis *Mezes* sunt due mete, vbi quoque est arbor quercus; deinde pergit versus orientem, per viam *berch*¹⁶ vulgo vocatam, vbi sunt mete continue vsque arborem *Zelesbyk* appellatam;

inde vadit per eandem viam *berch* cum duabus metis continuus. . .“

5. „Deinde progrediens descendit in caput minoris *Rednik*; ibi incipit tenere metas cum comite Nicolao; inde descendendo inferius per minorem *Rednyk* cadit in maiorem *Rednyk*, et per *Rednyk* procedit inferius. Inde relicto *Rednyk* in terram minoris *Louku* ascendit in montem; vnde incipit tenere metas cum maiori *Louku*; inde vadit inferius, et in inferiore fine terrae minoris *Louku* iterum cadit in *Rednyk-potok*; vnde transito *Rednik-Potok* incipit tenere metas cum terra ville Sancte Marie“.

Magyarázat: A határleírás ezen szakaszában foglaltak pontosan megfelelnek a mai állapotnak. A leírásban említett *minor Rednyk* a Raiding-patak Selitzabach néven ismert felső folyásának egyik névtelen ága, amelynek mentén ereszkedik le a határmesgye az egykori bércútról délnek. A pataknak a határleírásban *maior Rednyk* néven említett ága ma a katonai tér-

¹⁵ A *verem* szó a régi nyelvben annyit is jelentett, mint „fovea“, „fossa“ (Oklsz.); a *Mezverum* név annyit jelent tehát, mint „meszes árok“, vagyis teljesen egyezik az 1263-iki *Mezes* név jelentésével.

¹⁶ Ez „bércút“-nak nevezett országút („magna via“) bizonyára a soproni vám elkerülésére szolgáló afféle csempészút volt.

kép szerint a *Spiessgraben* nevet viseli. A határmesgye a 484 méteres magaslati pont után hagyja el a Selitza-patakot — körülbelül egy kilométernyire a két patakág egyesülésétől — és felhalad a patak bal partján húzódó dombgerincre. Végül a Zeisel-malom közelében átvágja a Selitza-patakot és innen kezdve Lakompak már Alsólókkal lesz határos. Az utóbbi falu-
nak ősi magyar Boldogasszonyfalva elnevezését (v. ö. *Bodog-azzonfalua* 1425, *villa Sancte Maria* 1222) a németek őrizték meg *Frauenhaid* alakban. Az oklevelünkben említett *maior Louku* pedig a mai Lakfalvának, Lakompak keleti szomszédiá-
nak felel meg.

A *Rednyk* névalakot illetőleg alkalmam volt már ezen a helyen kimutatni (Szegedi Füzetek = SzFüz. I. 105—106), hogy a *Rudnyk* névalak hibás leírásából származott.

6. „Inde ascendens in montem conterminatur ville *Gorbounuk*; inde tenendo metas cum eadem villa vadit superius per viam et iuxta terram Jordani cadit in *Gorbounuk-potoka*; inde procedendo superius per idem potok, venit ad alteram foueam, qui etiam *Mezwerum* dicitur; inde conterminatur terrae villae S. Martini; Inde vadit ad *Scen Egeteu Zormu*; ubi cadit in *Scikryn-Potok*, inde descendit inferius et cadit in *Rabucha*; et procedendo per *Rabucha* reuertitur ad priorem metam“.

Magyarázat: A középkor óta a határviszonyok tulajdonképp az 1222-iki határleírásnak csak ezen utolsó szakaszánál változtak meg, azonban itt sem lényegesen. Semmi esetre sem változott meg a határ Lakompak déli részében, mert a határmesgye a Raiding (*Rednyk*) patakon áthaladva most is egy emelkedésre kapaszkodik (ez a 327 méteres magaslati pont): más mons-nak mondható emelkedés pedig azon a környéken nincs. Bizonyos változások csupán a határnak ez után következő szakaszrészén következtek be. Alsólók, Lakompak, Veperd, Sopronszentmárton és Sopronújlak között ugyanis a középkorban a Gaberling patak mentén egy kis nemesi falu feküdt, mely 1368—1425 között néptelennedett el. Ugyanis még 1368-ban több lakosa tanuként szerepel (Sopronm. Okl. I. 374/78), 1425-ben pedig már néptelen pusztá-

ként említik a lánzséri uradalom tartozékai sorában (Sopronm. Oklt. II. 99). Határának legnagyobb része Sopronszentmártonhoz és Alsólókhoz került, (mindkét falu a lánzséri uradalom tartozéka volt) határának kisebbik részét azonban — úgy látszik — Veperdhez csatolták. Ennek az a magyarázata, hogy valami igényük *Gobornok* faluhoz a Nagymartoniaknak — Veperd későbbi urainak — is volt; 1301-ben ugyanis két gubornoki nemes „pauperitatis inopia nimirum oppressi“ rokonai hozzájárulásával elzálogosította birtokrészét a Nagymartoniaknak. Az elzálogosított birtokot az illető kisnemesek, illetve utódaik bizonyára már sohasem tudták visszaváltani. A Nagymartoniak valószínűleg ezen a jogcímen emeltek igényt az Athinaiakkal, a lánzséri uradalom uraival szemben, Gobornók falura. A pert elvesztették; erre Nagymartoni Nykul hatalmaskodásra ragadtatta magát, a bíróság előtt pedig többszöri idézésre sem jelent meg, mire fej- és jószágvesztésre ítélték. Az ítéletet azonban aligha hajtották végre. Úgy látszik kiegyezéssel végződött a per: a lánzséri uradalomhoz tartozó Sopronszentmárton egykori határának egy része ugyanis ma a veperdi határhoz tartozik.

Alkalmam volt már rámutatni arra, hogy a régi magyarban a *szorm* ~ *szarm* szó vízágak megnevezésére szolgált. Itt is vízágot jelez a *Scen Egeteu Zormu* név, mert hisz ott érik el a határjárók újra a *Scikryn* patakot. Ez utóbbi név szókezdő *s*-sel is szerepel; erről a körülményről majd a név etimológiájának tárgyalásánál fogunk érdemlegesen szólni. A katonai térkép közvetlenül Veperd falu közelében tünteti fel a Siegraben pataknak egy elágazását; ez lehetett tehát a *Scen Egeteu Zormu*-nak nevezett vízág.

III. Az 1222-iki oklevélben szereplő víz- és településnevek és azok viszonya a mai német helynevekhez.

Az 1222-iki okl. határleírására vonatkozó fejtegetéseink során már megemlékeztünk két víznév etimológiájáról és azt találtuk, hogy mindkét név szláv névadáson alapul. Ezen pataknevek a *Rabucha-Kopali* < *Kobula és a *Zarannuk* voltak és azt is tapasztaltuk, hogy a németek ezen neveket lefordítás

útján vették át a szlávoktól, illetőleg pontosabban a szlovénoktól (v. ö. az 1. és 3. ponttal), de azt is láttuk, hogy **Kobula* név német fordítása csak a patak ausztriai szakaszán szerepel pataknévként.

A következőkben meg akarjuk vizsgálni az 1222-iki okl. egyéb homályos neveit is; ezenkívül az egykori magyar és a mai német nevek egymáshoz való viszonyát is igyekezni fogunk meghatározni.

Már a határleírás tárgyalása során megállapítottuk, hogy az 1222-iki okl.-ben szereplő *Tulcou-Tolcou* pataknév torzítás útján lett a *Tyscou* névalakból, ahogy ez a pataknév az 1263-iki határleírásban is szerepel (v. ö. az 1. ponttal). A m. *Tiskou* névalak a szl. *tichs* töből való *Tišbko* szn.-ből vagy a *těchu* szóból való *Těšbko* szn.-ből való.¹⁷ Az utóbbi név különösen gyakori. Szl. szn.-i eredetű folyónévre jó példa a *Krassó-Karas* neve;¹⁸ nagy számmal hoz fel az ilyesmire példákat ŠMILAUER is (i. m. 490 11.). Nézetem szerint ezen személynévi eredetű víznevek tulajdonkép mind másodlagosaknak tekintendők, vagyis a név eredetileg valakinek a faluját vagy birtokát jelezte és később ruházódott át a falunév a falu melletti folyó vagy patak elnevezésére, amint ma is szoktunk patakokat falukról megnevezni. Valószínűleg a *Tiskou* szn.-i eredetű pataknévben Sopronszentmártonnak eredeti neve őrződött meg, mert hisz a falunak már a Szent Márton templomának építése előtt is bizonyára volt valamilyen neve.

A n. *Tessenbach* névalak származhatott m. **Těsko(u)* (< *Tiskou*) vagy szl. *Těškov* névalakból. A névnek a magyarból való átvétele mindenestre valószínűbbnek látszik; a magyar névalak ugyanis magánhangzóra végződött és így érthető a gyenge ragozású névalak a németben. Azonban a névnek közvetlenül a szlávból való származása sem mondható teljesen lehetetlennek. Annyi bizonyos, hogy a *Tessenbach* nevet a németek legkorábban a 11. sz. végén, vagyis az ófn. *sk* > *sch* hangváltozás bekövetkezése után vehették csak át, mert különben a régi magyar névalaknak ma a *Tešchenbach* alak felelne meg a németben. Az is

¹⁷ Miklosich, Die slaw. Personennamen, 399. és 409. sz.

¹⁸ V. ö. ZONF. VI. 129. 1., 2. j., ahol erre még néhány példa van említve.

kétségtelen azonban, hogy a *Tessenbach* névalak legkésőbb 1350/1400 előtt kerülhetett a németbe, vagyis a német $\check{s} > s$ hangváltozás előtt.¹⁹ A magyar névalakban szereplő *k* megfelelésére nézve megjegyezhetjük, hogy a nyugatmagyarországi német nyelvjárásokban a zárhangok *n* előtt általában el szoktak tűnni, vagy néha egy redukált mássalhangzó marad csak hátra; így felel meg pl. a *Lackenbach* névnek a népi *lāpo* ejtés vagy a magyar *Bozsok*-nak: *Poschendorf* (újabbkori átvétel).

A mai *Sieggraben* patak neve az 1222-iki és 1263-iki oklevelekben elég változatos névalakokban szerepel és pedig mint *Sikryn*, *Sykrin*, *Scikryn* és *Zygun*. Az 1263-iki *Zygun* névalak valószínűleg *Zyqrin* névalakból torzult.²⁰ A névváltozatok közötti legfontosabb különbség a szókezdő sziszegő hang jellegét illeti. Az *S* olvasható ugyanis *s*-nek vagy *zs*-nek, a *Sc* és *Z* azonban csak *sz*-nek olvasható. 1302-ben is említik Péter ispán utódainak a *Sieggraben* melletti faluját *Sykrem*s alakban (Fejér VIII, 1, 104/105). Sajnos ezen névváltozat is torzítottnak tekintendő: valószínűleg *Sykrwn* (= *šikrūn*) névalakból származott.²¹ Annyi azonban kétségtelen, hogy ennél a névváltozatnál is az *S*-es szókezdet szerepel. Ezek szerint a névnek két változata volt: **Szikrin** és **Sikrin**. A német **Sieggraben** név nyilván összefügg a fenti magyar névváltozatokkal és így a német névalak is csak valami *s*-es szókezdetű névalakból származhatott, tekintve, hogy a régi németben szókezdetben csak $\check{s}$ -szerű hang fordulhatott elő, a *m. sz*-nek megfelelő hang nem.

Ezek alapján fel kell tennünk, hogy a magyar névnek már kezdettől fogva két változata volt: egy *sz*-es és egy *s*-es szókezdetű. Ez a körülmény természetesen a név eredetének megállapításánál is figyelembe veendő, mert a név csak olyan szóalakból származhatott, amelyre nézve egy $\check{s}$ -es és egy *[s]*-es szókezdet is feltehető. Ilyenül kínálkozik a szl. *sykora* „Meuse“ szó, amely megvan a csehben, lengyelben, szorbban és a szlovénban is. Ezen madárnevet a *sykati* „zwischen“ igéből képez-

¹⁹ Az itt szóba hozott német hangváltozások kronológiájára nézve v. ö. Petz-Festschrift-beli cikkemet „Zur Geschichte des germ. *s* in den deutschen Mundarten Westungarns“ (DUHbl. V. 327).

²⁰ A *ri > u* hibára ŠMILAUER két példát is említ (i. m. 536).

²¹ A *w > en* tévesztésre ŠMILAUER is említ példát (i. m. 536).

ték. Ez a hangfestő ige egymástól távoleső szláv nyelvekben ſ-es szókezdettel is szerepel (így az oroszban és a szerbben, de az oroszban s-es szókezdettel is megvan), ami arra mutat, hogy eredetileg a szónak két változata volt és csak az egyes nyelvek életében állandósult az egyik változat. A *sykora*-*šyko-ra* szóból a melléknévi *-inъ* képzővel alkothatták pataknevünket. Már csak azért is csupán szláv eredetet vehetünk ezen pataknevnél kombinációba, mert a környék minden patakjának elnevezése a *Mészverem-Meszes* kivételével világosan szláv névadáson alapul.²²

A német *Siegraben* nyilván összevonás, illetve együttéjtés után jött létre; hangtani kritériumok alapján azonban nem dönthető el, hogy a németek a magyaroktól vették-e át ezen névalakot vagy pedig közvetlenül a szlovénoktól. Annyi azonban kétségtelen, hogy a név a németbe bizonyára 1100/1150 után, vagyis a bajor diftongizálódás után került, mert különben korábbi átvétel esetén a tőszótagban *ei* dipht. volna (v. ö. szl. *Bystrica* > n. *Feistritz*). De 1350 után sem kerülhetett már a magyarból a németbe, mert ebben az esetben m. s-nek *sch* felelne már meg a németben.

Az 1222-iki oklevélben szereplő *Rednyk* pataknevről már megemlítettük, hogy *Rudnyk* névalakból torzult (5. pont).²³ A m. *Rudnik* név a gyakran előforduló a szl. *Rudnikъ* pataknev átvételéből származik; ez a név a *ruda* „érc” szóból van ké-

²² Korábban csak az *Sc*-es kezdetű névalakra voltam tekintettel és ezért lehetőnek tartottam, hogy a név a szl. *sěkyra* „balta” szóval függ össze (Ujb. IX. 50). — BÁTKY velem szemben m. eredetűnek kívánta a nevet értelmezni azzal a kézenfekvőnek látszó feltevessel, hogy a néven „szekrény-patak” értendő (F. és E. X. 330). Azt persze már egy kissé bájos elképzelni, hogy miért nevezhettek el egy patakot ilyen különös módon; arról nem is szólva, hogy az *s*-es szókezdetű magyar névalakokra és a német névre ez az eredetinek mondható „névmagyarázat” sincs tekintettel. STEINHAUSER viszont a Fejérnél található hapax legomenon *Sykrems* névalakból indulva ki a német eredet mellett kardoskodott a nevet *Siegrimes* gen.-i szn.-i hn.-iek értelmezve (i. h. 296). Ez a névmagyarázat is nagyon szép volna, ha egyéb névalakok nem volnának, amelyekre természetesen STEINHAUSER sem volt tekintettel (i. m. 296).

²³ V. ö. rivulus *Rudnik* 1225 (a patak alsófolyása: Sopronm. Oklt. I. 12); fons *Konut* (= *Ronuc*) 1263 (Szabadbáránd és Doborján között: AUO. 8, 53); *Rodnik* 1412) az 1225-iki okl. határleírásának figyelembevételével készült, de a neveket modernizáló répcemicskei határleírásban: Haz. Okmt. V. 204/205).

pezve: a névadás alapja talán a patak vizének, illetve medrének vereses színe volt.²⁴

Patakunknak német nevét csak a kat. térképről ismerem **Raidingbach** alakban, azonban a patak mellett fekvő Doborján falu szintén a patakról kapta német *Reiding* nevét és ez a név *Rēwdningh* alakban említve van 1465-ben (Házi I. 5, 419).²⁵ A n. név is a szl. *Rudnik* névalak átvételéből származik és pedig még az ű bajor diphthongizálódása előtt, vagyis 1100/1150 előtt került a németbe, amennyiben az ófn. és kn. ű mai umlautját tünteti fel; az alsóausztriai *Reidling* patak pl. említve van már 1034-ben *Rūdnicha* alakban (v. ö. SCHNETZ, Arch. f. slaw. Phil. 39, 176).

Az, amiket a *Reiding* név átvételének időpontjáról mondtunk, némileg ellenmondásban látszik lenni azokkal a megállapításokkal, amelyeket előzőleg a *Tessenbach* és *Siegraben* neveknek a németben való meghonosodására nézve tettünk. Ez az ellenmondás azonban csak látszólagos. A *Reiding* pataknevet a németek ugyanis nem a patak felsőfolyása vidékén vették át, hanem annak alsófolyása vidékén, Locsmánd környékén. A Locsmánd név pedig a magyarba a németből került (< ófn. *Liuzamānesburg vagy *-dorf* > *Lützmannsburg*) és pedig olyan korban, amikor a magyarban a *c* hangkapcsolat ismeretlen volt, tehát legkésőbb a 11. század folyamán. Ezek szerint a locsmándvidéki némettség ősinek, vagyis honfoglaláselőttinek tekintendő: azon a vidéken tehát akadhatnak ófn. hangállapotot feltüntető szláv származású német víznevek (v. ö. Nyr. 64, 63).

A Gaberling pataknak, a Csáva patak mellékvizének régi magyar nevét csupán az 1222-iki oklevélből ismerjük **Gorbounuk potoka** alakban; azonban a patak mentén fekvő egykori hasonlónevű falut többször is említik az oklevelek a következő névalakokban: *Gurbounuk* 1229 (Fejér, III. 2, 194), *Gorbolnoch* 1301 (Csánki), *Gorbonuk* 1368 (Sopronm. Oklt. I. 374/378), *Gobornok* 1425 (Csánki). A helynév megmagyarázására már egy korábbi munkámban két lehetőséget vetettem fel,

²⁴ Korábban nem ismerve a *Rednyk* névalak titkát, ezt a pataknevet a többi magyar *Rednek* pataknévvel igyekeztem kapcsolatba hozni (Ujb. IX. 253). Hasonlóan STEINHAUSER, aki ezt a nevet valami feltételezett szl. *red-* vagy *řed-* töből kíséri meg származtatni (i. m. 290), természetesen teljesen tévesen (v. ö. DUHbl. VI. 82/93).

²⁵ Ezt a névalakot HÁZI (I. 5, 419) tévesen Récényre vonatkoztatja.

hogy t. i. a név lehet a szl. *grobъ* „fossa“ vagy a szl. *grab(r)ъ* „gyertyán“ szó származéka (UJb. 9, 49). Az első lehetőség mellett azon körülmény szól, hogy a Gaberling-patak felső folyása a kat. térkép szerint mély árok jellegű, aminthogy az 1222-iki okl. is *Mezwerum* néven említi (l. 5. pontot). A második lehetőség mellett az szólhat, hogy a délszláv helynevek között ilyenek, mint *Gabrovnik*, *Grabovnik*, *Grabrovnik*, tényleg vannak, míg *Grobovnik* névalak nincs, csak *Grobnik*.²⁶ Az előbbi lehetőség tekintetében — úgy gondoltam — nehézséget jelent az a körülmény, hogy a szlovénban a *grāb*, *g(r)ābār* szó *a*-ja hosszú. Időközben meggyőződtem azonban arról, hogy a hazai vendben a *gaber* szót rövid *a*-val ejtik,²⁷ így tehát ez a nehézség elesik. És annál is inkább ezen utóbbi lehetőség mellett kell döntenünk, mert a német *Gaberling* nevet STEINHAUSER értesülése szerint *a*-val ejtik (i. m. 292); az irodalmi *a*-nak ugyanis általában *o* felel meg a nyugatmagyarországi német nyelvjárásban. Így tehát a német névalakot aligha lehetne öszszefüggésbe hozni akár a magyar *Gorbounuk*, akár a szl. **Grabovnik* névalakokkal. A felhozottak szerint helynevünk a szl. **Grabovnik* „gyertyános“ névből származott a következő feltehető alakfejlődés útján: szl. **Grabovnik* > m. **Grabounik* > *Gorbounuk* > *Gorbonuk*²⁸ és *Gorbounuk* > **Gorbolnok* > *Gobornok*.

A német *Gaberling* (valószínű ejtése: *kāwoliŋ*) megmagyarázására három lehetőség kínálkozik: 1. Származhatott ez a névalak egy feltehető szl. **Grabrovnik* névalakból, mint a m. névalak alapjául szolgáló szl. névalak feltehető ősalakjából, és pedig az első *r* kiesésével és a többeli *a* másodlagos umlautjával. A nyelvjárásban ugyanis az ófn. és irodalmi *a*-nak *o* felel meg; ezen *a* másodlagos vagy kfn. umlaut-jának pedig *a* (< *ä*). — 2. Származhatott a m. **Garbounik* névalakból az *a* másodlagos umlautjával és *-rb-* > *-br-* hangcserével. — 3. Továbbá az előbb említett m. névalakból a n. *a* > *o*, *ou* > *a*, *ü* > *a* hangváltozás után a többeli *a* umlautja nélkül. 4. És végül származ-

²⁶ MIKLOSICH, Die slaw. ON aus Appell. 121. és 133. sz.

²⁷ FLISZÁR János, Magyar-vend szótár, 1922.

²⁸ A feltételezett hangfejlődésre v. ö. a tót *Hrabovec* (< Grabovec) helynevet, amelynek 1270-iki m. megfelelője *Gorboch* (ŠMILAUER i. m. 408).

hatott a n. névalak egy feltehető késői n. *Gabornak névalak átvételéből is.

Annyi bizonyos, hogy a n. *Gaberling* névalak csak 1050 után kerülhetett a németbe. A szl. és m. -b- ~ n. -w-²⁹ megfelelés tanúsítja ezt. Ezen időpont előtt ugyanis a bajor nyelvjárásokban minden helyzetben hiányzott a *b* hang és ezért idegen eredetű szavakban és nevekben *v*-vel helyettesítették, amely hangnak ma *f* felel meg.³⁰ Korai átvétel esetén tehát a német névalak ma *Gaferling*-nak hangzanék. — Semmiesetre sem származhatik azonban a *Gaberling* névalak szlov. *Gábrovnik-ből, ahogy STEINHAUSER felteszi (i. m. 292). Ebben az esetben ugyanis nem magyarázhatnánk meg a magyar névalakot STEINHAUSERral „durch vokalarmonische Beeinflussung“ (mi volna ez?). Arról pedig talán vitatkozni sem lehet, hogy a 700 év előtti m. névalakok a név etimológiája szempontjából nagyobb jelentőségűek, mint a modern német névalak. A feltételezett szlov. *Gábrovnik-nak különben is *Gabornak* felelne meg a magyarban, amely névalakot a Felső-Tisza vidékén határ rész nevéként már alkalmam volt ki is mutatni (v. ö. ZONF. VI. 22).

Mindezek figyelembevételével valószínűbbnek mondhatjuk a *Gaberling* névnek magyar, mint szláv eredetét; alig tehető ugyanis fel, hogy az a szl. névalak, amely a m. névalak szl. előzményének őse lehetett, 1050 után is még meg lett volna a Csáva-melléki szlovénok nyelvében, akiktől a magyarok egy előrehaladottabb hangállapotú névalakot vettek át.

Az itt tárgyalt vízneveken kívül az 1222-iki oklevélben még két homályos etimológiájú településnév is volt, amelyekről tehát itt is meg kell emlékeznünk. Ezek: *Wepur* és *Louku*.

Fejtegetéseim eddigi során sajnos nem volt módomban valami különösen sok érdemet szerezni azok előtt, akik a magyar helynévkutatás nemzeti célját a szláv helynévi etimológiák eltemetésében látják. Akadtunk ugyan a Veperd környéki történeti sétánkon magyar névadáson alapuló helynevekre is; ezek ugyan régies jellegűek voltak, de mégis csak annyira világosan magyarok, hogy magyar voltukat senki kétségbe nem

²⁹ A német névalakban a *b* csak írási sajátosság, tekintve, hogy a nyelvjárásban ma minden irodalmi hangzóközi *b*-nek bilabiális *w* felel meg.

³⁰ Ezekről részletesen szoltam egy cikkemben a m. *Lapincs* és a n. *Lafnitz* névalakok egymáshoz való viszonyát tárgyalva (DUHbl. VI. 94/95).

vonná. Annak felismerése, hogy ezek magyar eredetű nevek, tehát nem valami nagy érdem. Elismerésre csak akkor számíthatnánk, ha olyan névről sütöttem volna ki a magyar eredetet, amelyet még az ördög sem nézne magyar névnek. Az ilyesmi a magyar szókincs segítségével nem is igen szokott sikerülni. De mire volnának jók török atyáinkfiái, akikben újabban sokan már a legtösgyökeresebb magyarokat tisztelik, ha nem arra, hogy nyelvük segítségével helyreigazítsuk azokat a hibákat, amelyeket kissé könnyelmű honfoglaló őseink követtek el akkor, amikor idegen helyneveket vettek át meghódított szolgáltaiktól, ahelyett, hogy minden újonnan meghódított falu határába jó magyaros neveket feltüntető névtáblákat tűztek volna le... Erre az utólagos, névleges honfoglalásra a török nyelv tényleg nagyon alkalmas. A török helyneveket t. i. senki sem ismeri; a névmagyarázók számára tehát a török helynévi etimológiák korlátlan lehetőségeket jelentenek, mert ebben az esetben a kombinatív fantázia szárnyalását a durva valóság sohasem köti meg. Azután nagy előnyt jelent a névmagyarázó szempontjából az a körülmény is, hogy törökök után már igazán nem tud senki, még talán azok sem, akik még a török bugyogóban is valami ősmagyar ruhadarabot hajlandók tisztelni. Így tehát nálunk egészen bátran lehet törökökül beszélni bárkinek... A törökösödő helynévmagyarázásnak a módja ugyanis ez: az ember megnézi, hogy van-e valamely török szótárban olyan szó, amelynek első vagy esetleg kedvező esetben a második szótagja is a magyarázandó névhez, illetve annak első vagy második szótagjához is valamennyire hasonlít. Ha van ilyen szó — pedig rendszeren van — akkor a névfoglalás dicsőségesen sikerült. A név végződése ugyanis már egyáltalán nem fontos; annyi képző van ugyanis a törökben, hogy valamelyik csak illik a magyarázat tárgyát képező név végéhez. Ha pedig nem illenék, az sem volna nagy baj, akkor ugyanis gazdagítjuk a török nyelvtudományt egy új és ismeretlen török kicsinyítő képző kimutatásával; olyan hangkapcsolat pedig a világon már igazán nincs, amelyet egy ügyes és gyakorlott nyelvtudós török kicsinyítőképzőnek ki ne tudna vegyelemezni. Ami pedig a török szó jelentését illeti, az már igazán semmi nehézséget nem jelent. Itt ugyanis két lehetőség van. Vagy van valami épkézláb jelentése annak a török szónak, amelyet a magyar dicsőség öregbítésére a szótárban felfedez-

tünk, vagy nincs. Ha van: jó. Ha nincs: semmi baj! Ez utóbbi esetben t. i. a helyneveink személynévi eredetű; a török személynévek között ugyanis nagyon kuriózus jelentésűek is akadnak. Ha például a keresett helynévnek megfelelő török szó véletlenül azt jelentené: „kis kutya farka“, ezen körülmény folytán etimológiánkat egyenesen megdönthetetlennek kellene tartani. Ez a furcsa név azt tanúsíthatná t. i., hogy a névadó török testvér világrajöttekor először egy a sátorajtóban álló kis kutyának a farkát pillantotta meg és ez a látvány örök időkre végzetes lett számára, mert kedves papája rögtön ezt a nevet adta újszülött és nagyraihivatott csemetéjének. — Végül pedig — hogy valami hiba ne legyen — nagyreményű etimológiánkat megfelelő szankciókkal látjuk el; kijelentjük például, hogy hazaáruló gazember, aki etimológiánkat nem fogadja el. Ezzel azután már igazán mindent megtettünk, amit ember egy nagy alkotás fennmaradása érdekében megtehet.

Ezért meg is vagyok arról győződve, hogy például BÁTKY ZSIGMOND kis török szótárkája segítségével csodákat tudna csinálni Kabold környékének homályos településneveivel is. Mivel azonban — a magam részéről legalább — nem tudom elhinni, hogy a régi magyarok vidékünk vízneveit a halacskák-tól tanulták volna meg, fel kell tennem, hogy azok a szláv atyafiak, akiktől a vizek neveit hallották és átvették, valahol a vizek közelében laktak; így tehát — gondolom — a vidék településneveiben is nyomuk maradt. Ezek után talán már az olvasó sem fog valami perverz szlavomániát látni abban, ha a *Veperd* és a *Lók* településnevek eredetének megfejtése céljából nem kérem kölcsön Bátky Zsigmond török szótárkáját, hanem inkább azon a nyomon maradok, amelyet a víznevek jelöltek ki számunkra.

Veperd neve a következő alakokban fordul elő az oklevelekben: *Wepur* 1222, 1229 (Fejér, III. 2. 194/195), 1377 (Csánki); *Weplin* : *Wepwr* 1263; *Wepwr* 1347 (Csánki); *Weper* 1301. (Fejér, VIII. 1. 72). — A név nyilván a szláv *veprъ* „vadkan“ szóból származik és az elnevezés valami — esetleg talán szerencsétlen kimenetelű — vadászkaland emlékét őrizte meg, de mindenesetre olyan korból származik, amikor ott még emberi településnek nyoma sem volt. Az oroszoknál ez a szó ugyan személynévként is előfordul, azonban oroszok után *Veperd* környékén talán mégsem kereskedhetünk.

Az ember az első tekintetre azt hinné, hogy a magyar *Veperd* ~ német **Weppersdorf** megfelelés semmiféle nyelvészeti problémát nem rejt magában, hisz a két név egyezése szinte kézzelfogható. Pedig ha közelebbről megvizsgáljuk a magyar név egyes hangjainak német megfelelését, hamarosan rájövünk arra, hogy a két névalak nagy hasonlósága nem is olyan magától értetődően egyszerű.

Már a *Gaberling* névvel kapcsolatban megemlékeztünk arról, hogy a bajorban egy bizonyos korban minden *b* zöngétlenné vált. Szókezdő helyzetben ilyennek is maradt ez a hang; hangzóközi helyzetben azonban 1050 körül ismét zöngéssé lett — a geminált *-pp-* kivételével —, hogy azután a 13. század során a ma ejtett bilabiális spiráns *w* fejlődjék belőle. A *Weppersdorf* névben tehát a m. *p* ~ n. *pp* megfelelés azt tanúsítja, hogy a németek ezen nevet legkorábban 1050 után vehették csak át, mert hisz korábbi átvétel esetén a szl. vagy m. *-p-*nek ma *-w-*felelne meg a németben.

A következő kormeghatározó adatot a *Veperd-Weppersdorf* névpárban a m. *e* ~ n. *e* (ejtve: $\ddot{e}i < \ddot{e}$) megfelelés tartalmazza. A szl. *e* ugyanis nyílt *e* volt, amint ezt a magyar nyelv szláv jövevényszavainak hangmegfelelései is tanúsítják. Az ófn.-ben azonban nem lévén nyílt *e* hang a szlávoktól átvett helyneveknek ezen hangját zárt $\ddot{e}$ -vel helyettesítették, amelyből azután a nyj.-ban $\ddot{e}i$ fejlődött. — Az ófn. korszak vége felé, illetve a kfn. korszak elején azonban a németben is kifejlődött az *a* másodlagos umlautjaként a nyílt $\ddot{a}$ hang, amelyből azonban bajor nyelvterületen még a kfn. korszak vége felé *a* lett.³¹ A kfn.-kori átvételeknél tehát az idegen nyelvbeli nyílt *e*-nek bajor nyelvterületen ma *a* felel meg.³² Ilyenformán a *Weppersdorf* név sem kerülhetett 1150 után a németbe, mert hisz ez a név is az idegen nyílt *e*-nek ófn.-kori megfelelését tünteti fel. A két kormeghatározó adat egybevetésével azt mondhatjuk, hogy a név 1100 körül honosodott meg a németben.

Kiktől vették azonban át a németek a *Weppersdorf* nevet? magyaroktól-e vagy szlávoktól? Erre is feleletét kapunk; ha megvizsgáljuk a m. *v-* ~ n. *w-* hangmegfelelés történeti feltevéleit. A magyar *v* labiodentalis spiráns volt. Ez a hang 1100

³¹ V. ö. BEHAGEL, *Geschichte der d. Sprache*⁴, 153.

³² V. ö. m. *Csepreg* ~ n. *Tschapring*, m. *Csencs* ~ *Tschantschen-dorf*.

körül a bajor nyelvjárásokban is megvolt; később azonban zöngétlenné vált, úgyhogy ma — amint már említettük — *f* felel meg neki, amelyet azonban az egykori kiejtés emléképpen gyakran *v*-vel írnak.³³ Ha tehát helynevünket a németek a magyaroktól vették volna át, akkor szókezdetben ma *f*-et találnánk.³⁴ A *Weppersdorf* nevet tehát a németek magyaroktól 1100 körül semmiesetre sem vehették át. Ellenben a régi szlovén *v*-nek a németben szabályszerűen *w* felel meg: mindkét hang ugyanis az angol *w*-hez hasonló *u*-szerű hang volt. Ebből a hangból a bajorban bilabialis spirans fejlődött, a legtöbb szláv nyelvben pedig labiodentalis spirans.

Hol lakhattak azonban azok a németek, akik a *Weppersdorf* nevet 1100 körül szlovénoktól átvették? Azt is felelhetném: az ország határán kívül Ausztriában; mert hisz a határmentiek a határon túli faluk neveit általában szokták ismerni. Úgy látszik azonban, hogy Veperd szomszédságában 1100 körül az országhatáron belül is laktak németek, tehát a helynév átvételét elsősorban nekik tulajdoníthatjuk. A régi Veperddel ugyanis délnyugatról **Lánzsér** volt határos. Ez a név pedig a németből került a magyarba. A név legrégebbi alakja ugyanis *Landeser* volt (1180, 1197: Száz. 1903, 443) és így nyilván *Landesére*-nek („ország becsülete”) értelmezhetjük. Hasonló német várnevek: a több helyütt szereplő *Landshut* („az ország oltalma”), vagy *Landeskrona* > cseh *Laňškroun*. A várat bizonyára a magyarok betöréseinek megakadályozására a stájer rendek emelték, azonban azt a magyarok legkésőbbben a 12. század folyamán elfoglalták és Magyarországhoz csatolták. Az 1222-iki határleírás szerint ugyanis — ha nincs is említve — már Magyarországhoz tartozott, mert hisz a határleírásban Lánzsér területe, mint Nicolaus comes birtoka szerepel; IV. Bélának az Aba-nembeli Lőrinc részére szóló adománylevele szerint pedig Lánzsér várát Locsmánd vármegyé-

³³ Ezen hangfejlődéssel részletesen foglalkoztam idézett értekezésemben a n. *Lafnitz* és a m. *Rönök* nevekkal kapcsolatban (DUHbl. VI. 83–96).

³⁴ Erre a megfelelésre példának említhetem a *Fedenberg* nevet, mint amely név régi m. *Vitin*-nek felel meg (v. ö. UJb. IX. 235); hasonló megfelelésre példa: tót *Velika* > n. > m. *Felka* és ez a megfelelés szerepel a Pozsony melletti *Verekye* ~ n. *Fragendorf* vagy *Frattendorf* névalakjában is.

vel együtt Miklós apja kapta királyi adományként.³⁵ A környékbeli határmenti német várak közül átmenetileg mások is magyar kézre kerültek; így IV. Béla a Lánzsértől délre fekvő Kirchschlagot (*Kuruslak*) foglalta el, de már az 1261-iki békében visszaadta Ottokárnak, a Lánzsér felett fekvő, 1254-ben elfoglalt Schwartzbach várával azonban még később is rendelkeztek a magyar királyok (v. ö. Lampel, Tört. Tár 1899, 308).

Lakompak — amint láttuk — az 1222-iki oklevélben *minor Louku* néven van említve; további névalakok: *minor Louqu* 1229, *Eisloch* 1301: *Kislouk* helyett (Stessel, Száz. 1900, 19 és 24), *Felsew Look* 1425 (Csánki). A *minor*-ral való megkülönböztetés nem területileg értendő, mert Lakompak határa körülbelül 1000 katasztrális holddal nagyobb, mint a szomszédos Lakfalváé, amelyet az oklevelek *maior Louku* (1222), *magna villa Louqu* (1229) néven emlegetnek, az pedig nem valószínű — bár ezt itt nincs módomban részletebben kifejteni —, hogy Lakfalva határa a középkor óta jelentősebben megváltozott volna. A megkülönböztetés tehát csak a lakosok számán alapulhat (jelenleg ugyan Lakompaknak körülbelül háromszor annyi lakosa van, mint Lakfalvának), illetve azon a körülményen, hogy Lakfalva tekintendő az őstelepnek, amint ma is gyakran szolgál a 'kis' jelző valamely község területén alakult új telepnek megnevezésére. A régi magyar *Lók* név az újkorban az egykori Boldogasszonyfalvára (*villa sancte Marie* 1222) ruházódott át. Ez a falu ugyanis 1229—1425 között a szomszédos *Gobornok*-hoz hasonlóan elpusztult; területének bizonyos részeit azonban — úgy látszik — a szomszédos Lakfalvából mívelték, amely falu régi magyar nevét tovább tartotta meg, mint Lakompak, mert még 1553-ban is *Lók* alias *Lackendorf* néven említik (Stessel, Száz. 1900, 19, 24), aminek következtében gyaníthatólag a felsőpulyai magyarok a *Lók* nevet átvitték az 1550—1650 között németekkel újraterlepitett régi Boldogasszonyfalvára, a régi *Lók*-okat pedig a németektől kölcsönzött névvel *Lakompak*-nak és *Lakfalvá*-nak nevezték el.

A *Lók* név származhatik a szl. *lava* „pad“, „bürü“ szó-

³⁵ „...comitatum Luchman ...et castrum *Lanser*, que antea Nicolao filio Baroch concessione Regia collata fuerant“ (AUO. 8, 51/52).

ból képezhető szl. *Lavka* helynévből.³⁶ A hely elnevezésére alapul szolgáló képzet bizonyára a „bürü“ lehetett, amely a Lakfalva mellett elfolyó Frauenbrunnbach pataknek — amelyet a magyarok *Bikügy* néven ismertek — felsőfolyásán vezethetett át. — Származhatott azonban a *Lók* név esetleg a szl. *Lovik* szn.-ből³⁷ képezhető *Lovikov* hn. átvételéből is. Már több ízben rámutattam arra (Nyr. 61, 37 és Sz. Fü. I. 258), hogy a régi magyarok a végződés elhagyásával is vettek át szl. helyneveket a végződés nélküli régi magyar szn.-i hn.-k mintájára. A feltehető óm. *Loviku névalakból pedig a magyarban szabályosan *Louku* > *Lók* fejlődött volna.

A német **Lackenbach** és **Lackendorf** névalakok is azt tanúsítják, hogy az a falu tekintendő a kettő közül ősibbnek, amelyet *-dorf*-al neveztek el. De az is következik ezen névalakokból, hogy azok a németek, akik az újonnan létesült telep *Lackenbach*-nak nevezték el, a környéken laktak a falu alapítása idején. Ez következik azonban a név hangalakjából is. Az ófn. és kfn. *ou*-ból ugyanis a hiencben nagyon korán *a* fejlődött; így tehát ezen névnek még ezen hangváltozás előtt kellett a németbe kerülnie, mindenesetre még 1200 előtt. Ezen időpont körül ugyanis a nyugatmagyarországi n. nyelvjárásban az *o* diphthongizálódott *ou*-vá. Így tehát 1200 utáni átvétel esetén a nevet *ou*-val ejtenék és ma *o*-val írnák (v. ö. m. *Lózs*, R. *Lous* > n. *Losing*). Az *o* > *ou* hangváltozás bekövetkeztére első nyugatmagyarországi adatnak IV. Lászlónak egy IV. Bélára hivatkozó oklevelének *Houf* névalakját (ÁUO. 12, 494) tekinthetjük (a ma Alsó-Ausztriához tartozó egykori mosonmegyei *Hof* falu neve). A Répcevidéken pedig már 1208-ban említve van *Warasdorf-Boristalva* (< R. m. *Baran*) *Baransdorf* alakban (ÁUO. I. 94), ami arra mutat, hogy a Répcevidéken 1200 körül már bekövetkezett az *a* > *o*, *o* > *ou*, *ou* > *a* hangfejlődés, mert különben régibb átvétel esetén ma *o*-val ejtenék ezen nevet, nem pedig *a*-val *warštof*-nak. Hangtani kritériumok alapján eldönteni nem lehet, hogy a németek a *Lacken-dorf* nevet a szlávoktól vagy a magyaroktól vették-e át; a szl.

³⁶ Pl. ruth. *Lavky*; v. ö. Miklosich, Die slaw. ON aus Appell. 274. sz. — A névvégi *-a*-t a magyarok a birtokos személyjelnek foghatták fel, tehát úgy, ahogy óbajor *Lapenza folyónevet is *Loponču* alakban vették át (v. ö. DUHbl. V. 95).

³⁷ Miklosich, Die Bildung der slaw. Personennamen. 199. sz.

név v-je ugyanis mássalhangzó előtt a németben is vocalizálódott volna.³⁸

Az a kérdés ezek után, hol laktak azok a németek, akik a *Lackendorf* helynevet még 1200 előtt átvették és akik a feltehetőleg még a 12. század folyamán alapított *Kis-Lók*-ot (Lakompak) *Lackenbach*-nak nevezték el. Nyugatra Vepérd környékén aligha laktak, mert ott semmi nyomukat ebben a körben nem találtuk; délre sem lakhattak, mert hisz ott — amint láttuk — a *Warasdorf* nevet a németek csak 1200 körül vehették át. Ezek alapján őket csak északi és keleti irányban kereshetjük. És ebben az irányban ősi németség nyomait tényleg meg is találhatjuk.

Lakfalvától északra fekszik *Ritzing* (az újabbkori *Récény* név csak hivatalos névmagyarosítás terméke). Ez a falu szintén a locsmándi vármegye tartozéka volt és *Riczing(h)* név alakban említve van 1349-ben (Házi I. 1, 94) és 1425-ben (Csánki). A név a német *Ritzo* szn.-ből alakult *-ing* képzővel.³⁹ Bajor nyelvterületen azonban a 10. század után már nem képeztek *-ing*-gel helyneveket személynevekből;⁴⁰ így tehát a mi *Ritzing* falunk is még a magyar honfoglalást megelőző korban alakulhatott. Erre nézve egy más bizonyítékra is hivatkozhatunk. Az a patak, amely mellett *Récény* fekszik, már nem a Répce, hanem az Ikva vízrendszeréhez tartozik. Az Ikvának két ága van, amelyek Nagycenk közelében egyesülnek: a nyéki és a soproni Ikva. A középkorban a németek az Ikva mindkét ágát és az

³⁸ A névre vonatkozólag a következő adatokat említhetem: *Lekempach* 1409 (Házi I. 2, 17), *Lakenpooh* 1410 (Csánki), *Lakendorff*, *Lakenpach* 1482 (Házi I. 6, 2), *Lägkndorf* 1531 (Házi I. 7, 429), *Lackenbach Lackendorf* 1553 (Száz. 34, 24). — A *Lekempach* névalak íródeáketimológia terméke: az íródeákok ugyanis az irodalmi *ä*-nek megfelelő *a*-t általában *e*-vel írták, néha azonban téves okoskodással így írták az *ou*-ból lett *a*-t is. A *Lackenbach*, *Lackendorf* írásos alak pedig azt tanúsítja, hogy a nevet a *Lacke* „tó”, „pocsolya” szóval hozták összefüggésbe. Az utóbbi írásbeli népetimológiának félel meg a név *λοκκηποχ* ejtése, a név etimológiájának pedig a szintén használatos *läpo* ejtés.

³⁹ Felsőausztriában is van egy hasonló eredetű *Ritzing* hn.; v. ö. Ernst SCHWARTZ: Die ON des östlichen Oberösterreich. 1927, 123.

⁴⁰ SCHWARTZ E., Die Ortsnamen der Südetenländer als Geschichtsquelle, 79.

egyesült Ikvát is **Eika** néven ismerték.⁴¹ A régi német *Eika* névalak pedig szabályszerűen megfelel annak a szláv **Ikava* névalaknak, amelynek átvételéből a magyar **Ikva** névalak is származott. Az *Eika* névalak diftongusa pedig azt tanúsítja, hogy ez a név még a bajor *i* > *ei* hangváltozás, vagyis a 1100/1150 előtt került a németbe. Mivel pedig annak semmi valószínűsége sincs, hogy már a 11. század folyamán érkeztek volna német telepesek Nyugatmagyarországra, felteendő, hogy az Ikva mellékén már a Karolingkorban voltak német telepek és hogy azok a magyar honfoglalás után is megmaradtak. — A felhozottak szerint tehát joggal tehetjük fel, hogy a nyéki Ikva mellékének régi német lakossága vette át *Lackendorf* nevet és alkotta a *Lackenbach* elnevezést.

IV. Kabold környékének települési viszonyai a 11–13. században.

Miután az 1222-iki okl. határleírása nyomán megjártuk — néhány esetben nem csekély fáradsággal — a régi Veperd és Lakompak határát és azon nevekkal is kissé közelebbről megismerkedtünk, amelyek a határleírásban előfordulnak, megkíséreljük némi kiegészítésekkel azon megfigyeléseinket egy-egy képpé formálni, amelyeknek bizonyos jelentőségük van a településtörténet szempontjából, hogy azután figyelmünket Kabold alapításának szenteljük.

Sokan azt hiszik, hogy az Árpádkorban a gyepüelve, vagyis a gyepükön túli terület teljesen lakatlan volt. Ezen fel fogás téves voltát — amint erre már más kapcsolatban alkal mam volt rámutatni — részint helynevek, részint történeti adatok is tanúsítják. II. Konrád és III. Henrik német királyók nak Magyarország elleni hadjáratairól szóló tudósításokban arról is történik például említés, hogy a magyar határvidéken

⁴¹ „...in villa *Kyrru* (Küllő a nyéki Ikva mellett) quartam partem unius fundi molendini in fluvio *Eyka* existentem...” 1337 (Sopronm. Oklt. I. 139). — „Nos comes *Ladislaus* filius magistri *Nicolai* de *Frëindorf* (= Pinnye, az egyesült Ikva mellett) significamus ...quod... molendinum ante curiam nostram in fluvio *Eyka* nominata... obligavimus” 1353 (Sopronm. Oklt. I. 239). — „...unum allodium... in suburbio civitatis *Soproniensis* penes fluvium *Thaycha* vocatum” 1494 (Házi I. 6, 137). [Az utóbbi névalak nyilván *die Eika* kifejezésből származott.]

lakott helyeket, közöttük egyházas falukat is elpusztítottak.⁴² Már csak azért sem lehetett az árpádkori határőrvidék lakatlan, mert hisz a védelmi művek karbantartására és ellenséges támadás esetén az utak járhatatlanná tételére emberekre volt szükség; ezenkívül a határőröknek is természetesen a határvidéken kellett lakniuk. A borsmonostori apátság 1225-iki privilegium magnum-ának egy kitétele világosan tanúsítja, hogy az egész Répcemelléknek, illetve annak azon részének, amely beletartozott az egykori locsmándi vármegyébe, az Árpád-korban határőrvidék jellege volt. II. Endre megadta ugyanis a borsmonostoriaknak azt a kiváltságot, hogy népeik ne legyenek kényszeríthetők menni „ad incidendas indagines, id est *gepu*“. Ez azt jelenti, hogy ez a kötelezettség még a határőrvidék magánbirtokosainak népeit is terhelte, mert hisz a borsmonostori apátság tulajdonkép magánember alapítása volt, akinek ilyenemű kötelezettségét az apátság nyilván örökölte volna, ha a király meg nem adja a mentességet. Úgy látszik, nagyon terhes kötelezettség lehetett ez, mert a derék borsmonostori barátok a nagyobb biztonság és hitel kedvéért még egy hamisított oklevelükbe is beleverték ezen szabadságukat.⁴³

Kétségtelenül a gyepüelvébe tartozott a Csáva patak és Répce között húzódó határmenti erdőség, azonban még itt is akadt egy falu és pedig az 1263-iki oklevélben *Dregza* néven említett Sopronderecske (ÁUO. 8, 53). Azt pedig szintén láttuk, hogy a soproni hegyvidék aljában a 13. század elején közel egymáshoz már egész sereg falu állott, amelyek közül a legtöbbről jó okkal feltehető, hogy már a 11. században is megvolt. Ezek közé sorozhatjuk elsősorban is azokat, amelyeket a 13. század elején már templomuk védőszentjéről neveztek; ezek: Sopronszentmárton és a régi Boldogasszonyfalva (Alsólók- Frauenhaid). Sopronszentmárton ma ugyancsak jelentéktelen kis falu, a középkorban azonban mint fiókharmincadhely is számottevőbb község lehetett. Továbbmenőleg nyelvi alapon tekinthetjük ősi településnek *Ritzing*-et (Récény) és *Sopronnyéket*. Az utóbbit azért, mert magyar törzsi néven alapuló községnév csak a magyar törzsi szervezet felbomlása idején keletkezhett, de semmiesetre sem a 11. század első felénél később.

⁴² V. ö. SCHÜNEMANN K., *Die Deutschen in Ungarn*, 55.

⁴³ V. ö. SZENTPÉTERY, A borsmonostori apátság árpádkori okleveléi. 117/118 és Fejér III. 2, 87.

ben. Lakfalvát pedig azért tekinthetjük ősi településnek, mert a belőle kiszakadt Lakompak a 13. század elején már önálló közösség volt; ősi magyar *Lók* elnevezését pedig talán még olyan korban kapta, amikor a magyaroknál a nomádos helynévadás, vagyis valamely településnek egyszerűen személynévvel való elnevezése még divatos volt. Lehetségesnek tarthatjuk, hogy a Sopronszentmárton és Alsólók között fekvő, egykori *Gobornok* falu is az ősi telepek sorába tartozott; az eddig említett faluk ugyanis szinte szabályos 2–3 kilométeres távolságban következnének egymás után, ha t. i. feltesszük, hogy a Gaberling patak mentén is volt egy falu. Ezt pedig már csak azért is feltehetjük, mert nemcsak a patak völgyének ottani kiszélesedése látszik falu számára alkalmas helynek, hanem a 13. század elején már tényleg volt is ott falu.

A Szentmárton—Gobornok—Alsólók vonaltól északra fekvő Veperdet és Lakompakot már másodlagos településeknek tekinthetjük. Lakompakot illetőleg ezt régi magyar *Kislók* elnevezése tanúsítja. Veperdről pedig azért tehetjük ezt fel, mert a falu neve egy már korábban is megvolt szláv erdőrészelnevezésen alapul. Azok a Veperdtől északra fekvő faluk, amelyek a 13. század elején már megvoltak, szintén ilyen másodlagos településeknek tekinthetők. Felsőpéterfát alapítójáról nevezheték el, aki vagy az 1222-iki oklevélben említett Péter ispán vagy talán annak hasonlónevű apja vagy nagyapja lehetett. Péter ispánnak a Siegraben (*Scikryn*) patak mellett lévő másik faluja azonban esetleg már Veperddel vagy Lakompakkal egyidőben keletkezett; nem valószínű ugyanis, hogy a király Péternek vagy elődeinek csupán egy teljesen pusztá területet adományozott volna az ország határán: valami faluféle lehetett itt már az adományozás korában is. Bár Veperdet csak másodlagos településnek tekinthetjük, a falu nevének német alakja mégis azt tanúsítja, hogy ez a hely már a 11. és 12. század határán mint falu szerepelt. Ez a körülmény természetesen a Veperdtől és Lakompaktól délre fekvő faluk ősisége mellett is tanuskodik. Ezen másodlagosnak mondható települések nyilván az erdőirtás fokozatos előrehaladása folytán keletkeztek.*

* Már csak értekezésem kefelevonatának átnézése közben támadt az az ötletem, hogy a Kabold környéki községek eredetére vonatkozó feltevéseim helyességét egy módon bizonyos fokig ellenőrizhetem is. Való-

A régi magyar patak- és falunevek azt tanúsítják, hogy a vidék ősi lakossága szlávokból és pedig szlovénokból állott. Németek csupán a felső Ikva mellékén laktak, továbbá a felső Répce mentén és pedig Lánzséron, amelynek várát németek létesítették ugyan, de az legkésőbb a 12. század végén Magyarországhoz került.⁴⁴

színűnek kell ugyanis tartanunk, hogy a legrégebb emberi települések itt ősi fenyéren alakultak, a későbbi másodlagos települések pedig irtásokon létesültek. Ezért elővettem Kogutowicz Károlynak a Dunántúl ősi növénytakaróját ábrázoló térképét (Dunántúl és Kisalföld I. 81) és örömmel láttam, hogy a községek eredetére vonatkozó feltevéseimmel a térkép többnyire pompásan egyezik. Azok a községek ugyanis, amelyeket én ősi településeknek mondtam, vagyis Szentmárton, Sopronújlak, Alsólók, Lakfalva, Récény és Sopronnyék mind a soproni hegység aljában húzódó fenyér szegélyein létesültek, Lakompak, Veperd és Szikra ellenben már erdőirtáson. Ugyancsak egy kisebb négyszög alakú fenyér szegélyén, illetve az erdőtlen négyzet alakú terület csúcsainál helyezkednek el Felsőpéterfa, Mészverem, Csóronfalva és Kabold olyanformán, hogy az egyes települések csak 1200—1500 méternyi távolságban vannak egymástól. A katonai térképet tanulmányozva, mindig csodálkoztam ezen faluknak ilyen tömött elhelyezkedésén; ennek okát a Kogutowicz-féle térképen feltüntetett fenyér világosan megadja nekünk. Meg kell azonban azt is jegyeznem, hogy ezen faluk határainak megművelt részei jó részben mégis régi irtásokon terülnek el Kogutowicz térképe szerint. — Már korábbi fejtegetéseim során is kifejezést adtam annak a gyanúmnak, hogy Péter ispánnak az 1222-iki oklevélben emlegetett Sikrin patak melletti másik faluján nem Szikrát, hanem a mai Mészverem-Kalkgruben falut kell érteni. Mivel pedig Mészverem fenyéren létesült, Szikra meg irtáson, most már ezt egész háttérősséggel merném állítani. — Azt a feltevésemet, hogy a Pósa ispán által alapított Ratchu a mai Csóronfalva helyén létesülhetett, szintén nagyban támogatja Kogutowicz térképe: az ősi fenyér Kabold vidékén ugyanis csupán Csóronfalváig terjedt. — Lehetségesnek mondtam, hogy az eltűnt Gobornok falu is ősi település volt. Kogutowicz térképe a falu helyét ugyan régi irtásnak tünteti fel, a magam részéről azonban lehetségesnek tartom, hogy Lakompak alatt a fenyér Alsólók felől egészen a Gaberling patakig benyúlt. Kogutowicz térképe ugyanis úgy készült, hogy ő a katonai térképnek és a József császári felvételnek adatait Treitz Péternek Magyarországi talajregióra vonatkozó térképének adataival kombinálta; ezért kisebb tévedések esetleg előfordulhatnak. Az előbb említett falukra vonatkozó adatok alapján azonban azt mondhatjuk, hogy a valóságot ez a kombinációs úton készült térkép rendkívül jól megközelíti és így településtörténészek is bátran felhasználhatják, amint hogy a külföldön erre már rá is jöttek.

⁴⁴ Itt említhetem meg, hogy a Répce felső folyása a Répcének régi német *Spratz* nevét mai napig megtartotta; v. ö. SCHÜNEMANN, Die Deutschen in Ungarn bis zum zwölften Jahrhundert. 13. l.

Németeket azután a birtokadományozással megindult telepítések hoztak Veperd vidékére. A legrégibb német telepes falunak itt Felsőpéterfa tekintendő. Ezt a falut (n. *Petersdorf*) ugyanis a magyarok a középkorban *Péternémeti*-nek nevezték: így szerepel ez a név már az 1302-iki adásvételi szerződésben is és később is így emlegetik az oklevelek (v. ö. Csánki). És ezen elnevezés bizonyára nem lucus a non lucendo volt. Ezen névből azonban az is kitűnik, hogy Veperd környéke nem volt német, amikor Péter ispán Felsőpéterfára németeket telepített. Ilyen megkülönböztető név ugyanis csak olyan vidéken keletkezhetik, ahol a lakosság többsége más nemzetiségű, mint a nemzetiséget feltüntető névvel megkülönböztetett falu.

Hogy Veperd környéke a 13. század elején már magyar volt, azt nemcsak Felsőpéterfa régi magyar neve tanúsítja, hanem az 1222-iki oklevélben szereplő magyar földrajzi nevek is. Ezek: *Scen Egeteu Zormu*, *Mezwerum* és *Scelusbyk*. Hogy ezen nevek nem csupán bizonyos földrajzi helyek esetleges magyar megnevezései, amint ezt például *Stessel* is gondolta, hanem tényleges helynevek — ezen kifejezést a legtagabb értelmében terminusként használva — azt a legvilágosabban a *Scelusbyk* név tanúsítja. Ez a név ugyanis ugyanazon földrajzi pont megnevezéseként megvan a locsmándi vármegye 1263-iki nagy határleírásában is *Zelesbyk* alakban. *De Scelusbic* alakban mint falunév előfordul az 1222-iki adományt megerősítő 1229-iki oklevélben is. Pósa ispán ugyanis megpróbálkozott itt falu alapításával. A falualapítás azonban nyilván nem sikerült, — hisz a térkép alapján is alkalmatlannak látszik erre a hely — mert a falut később már sohasem említik. Ez a falunév tehát ép úgy jött létre, mint ahogy mi a *Veperd* név keletkezését gondoltuk.

A magyarság a Répce mellékén valószínűleg az augsburgi csatavesztés után telepedett meg, amikor is szükségesnek látszott a védekezés a németek ellen. Bizonyára ekkor telepedett meg a magyarság Sopronnyéken. Ilyenformán *Nyék* egykori magyar lakosságát ösfoglalóknak, tehát szabad magyaroknak gondolnánk. Ez azonban mégsem volt így, mert *Nyék* mindig a locsmándi vármegyének, vagyis királyi uradalomnak része volt. Nem tudhatjuk, hogy mikor és milyen körülmények között került a király tulajdonába. — Talán ösfoglaláson alapult vidékünkön a *Nyéktől* délre fekvő Szabadbáránd egykori kisne-

mességének birtokjoga is (v. ö. *Zobodbaran* 1225). És valószínűleg ezen szabadbárándi nemeseknek birtoka is szerepel azon birtokok között, amelyeket mint a locsmándi vármegye birtoktestén belül fekvő örökletes birtokokat IV. Béla 1263-ban kivette az adományozás keretéből.

A királyi vármegye megszervezése is hozott azután magyar lakosokat vidékünkre. Bizonyára magyarok voltak a várjobbágyok, akiknek a birtokai szintén kivétettek az 1263-iki adományból. Ilyen várjobbágyok laktak például a Sopronszentmártonnal dél felől határos Sopronújlakon, amelyet az oklevelek *Geotan*, *Deutan*, *Deltan*, *Deutal* alakban emlegetnek (v. ö. N. és Ny. VI. 45). Ezen várjobbágyok azután a locsmándi vármegye urával, Lőrinc ispánnal 1270-ben (Fejér, V. 1, 81) szabályszerű hűbéri szerződésre léptek (ezen megjegyzés nem elszólás!).⁴⁵ Valószínűleg várjobbágyi eredetűek voltak azok a góbornoki kismemesek is, akiket a 14. században már nobilesnek mondanak.⁴⁶

Ilyen várjobbágyok természetesen lakhattak a vidék más faluiban is, ha azt oklevelekből nem is tudjuk kimutatni. Ez a várjobbágyi eredetű kismemesség már a középkor folyamán teljesen elpusztult, részint a németek betörései során, részint pedig a nagyurak civódásai következtében, amelyekbe természetesen ők is belekeveredtek. Akadtak azonban közöttük olyanok is, akik még a középkor folyamán a betelepült néme-

⁴⁵ Ezen várjobbágyok személynevei között vannak keresztény eredetű nevek: *Márton*, *Pál*, *Gergely* és talán idetartozik a *Gurge* (*György*) név is. Van egy világos magyar név is: *Farkas*, egy magyarnak látszó: *Erkud* (v. ö. MÉSzt.). Azután négy világosan szláv eredetű: *Boyon* (< szl. *Bojin* vagy *Bojan*), *Bogdasa* (a *Bogdan* becézője), *Kol* (< szl. *Kol*) és *Cheke* (< szl. *Čeka*). A *Cheke* és a *Boyon* névalakok azt tanúsítják, hogy ezen szl. neveket a sopronújlaki várjobbágyok már teljesen elmagyarosított alakjukban használták. Azonban még ilyen alakjukban is világot vetnek az egykori szláv környezet hatására. És végül akad két német eredetű név is: *Fridericus* és *Karulus*, azonban mindkét név bajor nyelvterületen a középkorban úri névnek számított, így tehát német parasztoktól ezen neveket nem vehették át.

⁴⁶ Neveik között, amelyek többnyire keresztény eredetűek, világos magyar személynévnek tekinthető *Kemen* és talán magyar eredetű a *Boch* név is (mindkettő 1301-ből; Fejér, VIII. 1, 72/73), ezeken kívül akad neveik között 1368-ból (Sopronm. Oklt. 1, 374/378) két homályos név is (*Vel* és *Vorryz* és ilyen az 1301-ben említett *Isyp dictus Sandal* is. Neveik között azonban sem világosan német, sem világosan szláv eredetű név nincs.

tek között teljesen elnémetesedtek és elparasztosodtak. Ilyenféle ember lehetett például az 1409-ben (Házi I. 2, 17) említett lakompaki *Edling Nikel* is: a német *Edling* családnév t. i. nemest jelent.

Másféle kiváltságos magyar lakosságnak tekinthetők az 1263-iki oklevélben említett *kelt jobbágyfiúk*, akiknek a birtokait a király az adományból ugyan nem veszi ki, de megengedi nekik, hogy elköltözzenek, amennyiben nem akarnak Lőrinc ispán szolgálatában megmaradni, ugyanolyan feltételek mellett t. i., mint ahogy neki, a királynak szolgáltak. Ezen jobbágyfiúknak származását a nevük is elárulja; a *kelt* szó t. i. amint ezt Mészöly szóbeli közléséből tudom a régi magyar nyelvben „költözött”-nek értelmezhető. Ez tehát azt jelenti, hogy vidékünkre más vidékekről, illetve vármegyéből is költöztettek árpádkori királyaink alacsonyabb társadalmi fokon álló kiváltságos lakosokat: a *fiú* megjelölés ugyanis csak ennyit jelent.

Az árpádkori kiváltságos magyar lakosok tehát a királyi vármegye megszervezésével kapcsolatban kerültek vidékünk-re. Hogy ennek során magyar anyanyelvű várnépet is telepítettek-e ide, azt okleveles vagy nyelvi adatok útján kimutatni már nem lehet. Mindenesetre lehetséges. De az is valószínű, hogy a várnép elsősorban is az itt talált őslakosság soraiból került ki.

Végül magyar lakosok kerültek vidékünk-re királyi birtokadományozások útján is. Erre nézve csak annyit említhetek meg, hogy a 13. század első felében a locsmándi vármegye egész feltehető ősi területe tele volt már szórva kisebb-nagyobb donációs birtokokkal. A királyi birtokadományozások ezen a vidéken legkésőbb a 12. század első felében vehették kezdetüket. Annyi ugyanis megállapítható, amint ezt más helyütt majd részletesebben is kifejtem, hogy a borsmonostori apátság törzsbirtoka, amelyet az alapító Domonkos bán 1190 előtt vétel útján szerzett, legkésőbb a 12. század első felében már magánbirtok volt. A legelső ezen vidékre vonatkozó adományozási oklevél mindenesetre csak 1156-ból kelt (Sopronm. Okl. I. 1), amiből azonban természetesen még egyáltalán nem következik, hogy korábban nem történtek volna a Répce és Ikva mellékén királyi birtokadományozások, mert hisz ennek más vidékekre vonatkozólag sem sok okleveles emléke maradt a 12. század közepe előtti korból.

V. Kabold alapítása és a kaboldi uradalom sorsa a 16. századig.

Miután megismerkedtünk — amennyire az oklevelek és a névanyag alapján lehetséges volt — azokkal a viszonyokkal, amelyeket Pósa ispán új birtokán és annak környékén találhatott, a következőkben megvizsgáljuk, hogy mit kezdett derék ispánunk új birtokával, amire nézve a legtöbbet egy 1229-iki oklevélből tudhatjuk meg (Fejér, III. 2, 194) és végül, hogy mi lett a birtoknak és lakosainak a sorsa a középkor folyamán.

1222 óta egy kissé megváltozott a világ Magyarországon. Fellépett purifikátori és talán reformátori szerepében IV. Béla, mint ifjabb király és a királyi hatalom és tekintély megóvása és megtartása érdekében fiatalos buzgalommal hozzálátott a szerinte felesleges örökadományokként eltékozolt királyi javak visszavételéhez. Ez bizony forradalmi tett volt, és az új seprő kegyetlen alapossággal sepert. Ennek jellemzésére megemlíthetem, hogy Béla királyfi még azt a Zsidány nevű falut is visszavette, amelyet apja meggyilkolt feleségének, Béla királyfi édesanyjának lelki üdvösségéért a borsmonostori apátságnak adományozott. Pósa ispántól azonban még a szigorú királyfi sem vett vissza semmit; ebből is látnivaló, hogy milyen nagy becsülete volt Pósának a királyi udvarban. Sőt azt is megtudjuk Béla királyfi megerősítő okleveléből, hogy Pósa időközben vagy esetleg korábban két más birtokot is kapott a mi vidékünkön a királytól. Ezek: *Ligvánd* és a két *Boron*, illetőleg, amint ez más oklevelekből világosan kitűnik az utóbbinak részei (*Boron*-on Szabadbárándot és Borisfalvát kell érteni).

De azt is megtudjuk ezen oklevélből, hogy Pósa ispán a neki 7 évvel korábban juttatott talentumokat hatalmasan megszorította. Azon területen ugyanis, melynek korábbi állapotát az előzőkben megismertük, 1229-ben már nemcsak két falu van, mint 1222-ben, hanem öt és egy vár, illetve kastély is. Az öt falu: *minor Louqu*, *Zelusbic*, *Ratchu*, továbbá az okl. szavai szerint „et villam, quam habet apud castellum et villam *Wepur* recepit“.

Tudjuk már, hogy *minor Louqu*: Lakompak, *Wepur*: Veperd és emlékezni fogunk még rá, hogy *Scelusbyk*-kel, mint földrajzi ponttal találkoztunk az 1222-iki okl. határleírásában

Lakompak határának legészakibb részén. Hol volt azonban *Ratchu* és a villa apud castellum? Ezt is megtudjuk az oklevélből. A megerősítő oklevél ugyanis szintén megállapítja az egyes községek határait; nem ugyan részletes határleírás alapján, hanem csak azzal, hogy rendszeres sorrendben megnevezi az egyes birtokokkal, illetőleg birtoktestekkel szomszédos falukat. Ez azonban nekünk, miután az 1222-iki részletes határleírást már megismertük, teljesen elég. Az oklevél kiállítója a részletezésnél a *minor Louqu, Ratchu, Zelusbic* és a kastély melletti falu határait egy birtoktestbe foglaltan a következőkben adja meg: „Metae autem dictarum villarum *Louqu, Ratchu, Zelusbic* et villa quae est apud Castellum, scilicet quae sunt — (hiány) ... una meta diuidit, meta cum *magna villa Louqu* et ab *Ecclesia Sanctae Mariae*, et diuidit meta cum villa *Gurbounuk* et diuidit meta cum villa *Wepur*, et diuidit meta cum theotonicis et diuidit meta cum Petro comite“. A határnak ezen meghatározását a térképen nyomon követve, azt találjuk, hogy az tulajdonkép teljesen megfelel az 1222-iki leírásnak, azzal a különbséggel, hogy az nem délen, hanem keleten kezdődik és hogy Sopronszentmánton helyett Veperdet nevezi meg szomszédos faluként. Vagyis a mai községnevekkel a meghatározott terület a következő községek között fekszik: Lakfalva (*magna villa Louqu*), Alsólók (*Ecclesia Sanctae Mariae*), majd következik az eltűnt *Gobornok (Gurbounuk)*, Veperd (*Wepur*) a területén újabb korban alakult Kishársfalva és Lánzsérújfalu községek határainak beleszámításával, azután az országhatár és végül Felsőpéterfa Mészveremmel (*Petrus comes*). Ezek szerint a meghatározott területbe beletartozott Kábold, Csóronfalva és Lakompak mai területe. Mivel a kaboldi várról néhány évtized múlva már történik említés, a kastély melletti falun csak a mai Kaboldot érthetjük, ami más szavakkal annyit jelent, hogy Kaboldot a Szák-nembeli Pósa ispán alapította 1222 és 1229 között. *Ratchu* esetleg azonosítható a mai Csóronfalvával, bár nem kétes, hogy csak a 16. század során telepítették, ez azonban esetleg Alsólókhoz hasonlóan egy pusztának újonnan való benépesítését jelentette.⁴⁷

⁴⁷ STESSEL feltevése azonban, hogy t. i. *Ratchu* a mai Haracsánnyal volna azonos, az elmondottak alapján még csak szóba sem jöhet, mert hisz *Haracsányt* csak Lakfalva után találjuk.

A Pósa ispánnak adományozott terület körülbelül 11000 katasztrális holdnyi kiterjedésű volt, rajta két, bizonyára csekély lélekszámú faluval. Érthető tehát, hogy Pósa ispán hatalmas birtokának jövedelmezőbbé tétele érdekében megpróbálkozott a telepítéssel. Ezirányú buzgalma mégis meglephet bennünket. Hat-hét év leforgásán belül ugyanis új birtokán nemcsak kastélyt építtetett magának, hanem megpróbálkozott három új falu létesítésével is. Alapításai közül ugyan csak egy maradt meg, t. i. Kabold, de ez az alapítása annál nagyobb jelentőségre tett szert a későbbi századok során.

Kétségtelen, hogy falualapításokhoz nemcsak jó szándék, hanem telepések is kellettek. Hogy honnan szerezte őket Pósa ispán, nem tudjuk. Esetleg szomszédjának, Péter ispánnak példáját követve német telepéseket szerzett; lehettek azonban a telepesei magyarok is. Az bizonyos, hogy Kabold német neve (Kobersdorf) a magyar név átvételéből származott. A m. **Kabold** név pedig nyilván kapcsolatban van a Schwartzbach pataknak régi m. *Kobula* nevével, mert hisz *Kabold* vára és a mellette lévő falu ezen patak mellett fekszik. A név nyilván úgy jött létre,⁴⁸ hogy a *Kobula* név végződését — azt harmadik személyű birtokos személyjelnek fogva fel — elhagyták. Hasonló ehhez az óbaj. *Lapenza < *Labenza* névalak viszonya a belőle származott m. *Lapincs* névalakhoz (v. ö. DUHbl. VI. 95). Ilyen félreértés természetesen elsősorban is olyanokkal eshetett meg, akik a nevet először hallották és ebben az esetben elsősorban is Pósa ispán magyar telepeseire gondolhatunk. Meg akarom még jegyezni, hogy *Kabul*, *Kobol* nevű faluk voltak a középkorban Temesmegyében és Bácsmegyében is, amelyek esetleg hasonlóan korábbi *Kobula* névalakból származtak.

A magyar név végén szereplő *-t*, *-d* esetleg a speciálizáló értelemben használt kicsinyítő képző vagy pedig az elavult lokatívusi *-t* ragból származott.

A n. **Kobersdorf** névalak⁴⁹ külsőleg nagyon hasonlít a régi

⁴⁸ A *Kabold* névre vonatkozó adatok: *Kobolt* 1277 (Kubányi, Árpád-kori emlékek. I. 100.) és Csánki nyomán: *Kobold* 1302, 1332; *Kabold* 1280 stb.; *Kaboht* 1319; *Kabolth* 1323.

⁴⁹ A *Kobersdorf* névre vonatkozó legrégebbi adatok: *Cobolstroph* (sic!) 1291 — az Albert osztrák herceg és III. Endre között kötött békeszerződésben Fejér VI. 1, 181/182); *Koboltsdorf* 14. sz. eleje (l. fentt); *Chowolstarff* 1407 (Házi I. 2, 5); stb.

m. *Kobold* névalakhoz, a hangmegfelelések tekintetében azonban mégis bizonyos zavarok vannak; a n. nevet ugyanis *khauwostonf* nak ejtik, pedig a magyar név alapján *kowoštonf* (írva: *Gabersdorf*) ejtést kellene várnunk. Ennek az eltérésnek bizonyára az a magyarázata, hogy a régi magyar *Kobold* nevet a n. *Kobold* „manó” szóval azonosították: ezen szó ejtésének ugyanis megfelel a *Kobersdorf* név ejtése. Ezek szerint a n. névalak kialakulásánál a népetimológiának is szerepe volt. Jellemző e tekintetben, hogy Stájer Ottokár a 14. század elején keletkezett verseskrónikájában egy helyütt *Kabold* várát még magyar néven említi: *veste Kobold* alakban (41. 303. sor), bár korábban már a német néven is megemlékezett róla: *Koboltsdorf* alakban (30. 552. sor).

Sokáig — úgy látszik — nem örülhetett Pósa ispán új birtokának és újonnan épült várkastélyának. 1263-ban ugyanis Lakompak a többször emlegetett határjárás szerint már ismét a locsmándi vármegyéhez tartozott és később is a locsmándi vármegyéből alakult nyék — lánzséri uradalom tartozéka volt; egy 1277-iki oklevél pedig az Osl-nem agyagosi ágából származó Suurt, mint kaboldi királyi várnagyot említi.⁵⁰ Ebben a korban azonban Pósa ispánunk fia II. Pósa még élt és bírta is Ligvándot, továbbá Szabadbárándnak és Borisfalvának nevéről *Pósa-Baroma*-ként emlegetett részeit, amelyeket az 1229-iki megerősítő oklevél szintén apja adományos birtokaiként sorolt fel. 1274-ben ugyanis három nógrádmegyei faluját cserélte el a mai Langató-Langental falunak megfelelő Karakóért (Sopronm. Okl. I. 39). Ezzel a cserével t. i. azt érte el, hogy sopronmegyei birtokai ezután már egy birtoktestet alkottak. Ez a körülmény tehát azt tanúsítja, hogy a Pósák nem esetleges hűtlenségükért veszítették el a veperd-lakompaki uradalmukat, amelyet I. Pósa olyan nagy buzgalommal igyekezett kiépíteni és gazdaságilag is hasznosítani.

Ezen negativumon kívül az okleveles anyagból egyebet nem tudhatunk meg erre nézve. Így tehát teljesen feltevésekre vagyunk csak utalva. Lehetségesnek tartom, hogy I. Pósának határmenti birtokait valami osztrák támadás dúlta fel még 1229-ben, mire ő ezen elkedvetlenedve ezen birtokainak valami

⁵⁰ V. Ö. KUBÁNYI, Árpádkori történeti emlékek. I. 100 és KARÁCSONYI, Magyar nemzetségek. II. 412.

biztonságosabb helyen lévőkkel való kicserélését kérhette a királytól. Ezt a feltevést egy 1229-iki oklevél látszik támogatni. Ebben az évben ugyanis IV. Béla mint ifjabb király az anyja meggyilkolásában részeseeknek elkobzott javaiból származó három nógrádmegyei falut adományozott I. Pósának. (Hazai Okmt. VIII. 25 és v. ö. SZENTPÉTERY, Regesta ... I. 175), amely birtokot — amint láttuk — fia később egy sopronmegyei faluért cserélte el. Ez az adományozás nagyon feltűnő, mert hisz ebben az időben ép Béla királyfi buzgólkodott a legnagyobb hévvel azon, hogy a királyi birtokállományt szaporítsa. Arra gondolhatunk, hogy a nógrádmegyei falukat Béla királyfi tulajdonkép cserébe adta Pósa ispánnak a veperd-lakompaki uradalomért. — Ezenkívül lehetséges az is, hogy a kezdeményezés a királytól indult ki. Kaboldnak ugyanis, mint az országból külföldre vezető országút határmenti végpontjának bizonyos stratégiai, kereskedelmi és vámpolitikai jelentősége is volt. Egy osztrák-magyar vámháború során például Róbert Károly királyunk 1324-ben megtiltotta a kereskedőknek, hogy áruikat Sopron városának megkerülésével Kaboldon keresztül szállítsák Ausztriába (v. ö. Házi I. 1, 41). Egy 1346-iki oklevélben is említés történik a Kaboldon régóta szedett országúti vámról (Sopronm. Oklt. I. 187). És Kabold ezen jelentőségének tulajdoníthatjuk azt is, hogy a Mátyás király és III. Frigyes császár között kötött 1463-iki békeszerződés oppidum-nak mondja Kaboldot.

E. Klebel osztrák történész azt állítja,⁵¹ hogy a lánzsér-nyéki uradalom körülbelül 1170-től 1260-ig Stájerország-hoz tartozott, amiből az is következik, hogy ez alatt Kaboldnak is oda kellett volna tartoznia, mert hisz a lánzsér-nyéki uradalom szinte teljesen körülfogta a kaboldit. Hogy 1170 körül mi volt a helyzet, azt magyar forrásokból nem tudhatjuk, de hogy 1200-tól 1229-ig sem a kaboldi, sem a lánzsér-nyéki uradalom nem lehetett az osztrákok kezén, az az eddig elmondottakból is nyilvánvaló. Mivel pedig IV. Béla 1250-ben elfoglalta a Lánzsérral szomszédos stájerországi Kirchschlag várát, 1250 után Lánzsér már semmiképp sem tartozhatott Stájerország-hoz, de nem tehető ez még Kaboldról sem fel. 1254-ben pedig — amint

⁵¹ V. ö. Handwörterbuch des Grenz- und Auslandsdeutschtums I. 1935, 675.

éről már megemlékeztünk — IV. Béla elfoglalta a Kaboldhoz közeleső alsóausztriai Schwarzenbach várát is, ekkor tehát Kabold már semmikép sem lehetett az osztrákok kezén. 1254—1260 között pedig a lánzsér-nyéki uradalom már legfeljebb csak olyan értelemben tartozhatott volna Stájerországhoz, hogy ezen időközben épen Stájerország tartozott Magyarországhoz, amiről azonban Klebel — úgy látszik — teljesen megfélemlített. Ezek szerint a kaboldi és a lánzsér-nyéki uradalom csak 1229—1250 között lehetett esetleg osztrák kézen. Hogy 1229 körül az osztrákok Magyarországgal szemben bizonyos támadási aktivitást tanúsítottak, az abból is megállapítható, hogy 1230-ban Borostyánkő várát is elfoglalták, amelyet azonban rövidesen szintén visszavettek tőlük. A lánzsér-nyéki uradalom elfoglalására talán birtokosának, B. fia Miklós ispánnak a halála nyújtott az osztrákoknak lehetőséget: említettük, hogy gyermektelenül halt el. Az elmondottakból tehát nyilvánvaló, hogy mindkét uradalomnak legkésőbb 1250-ben ismét IV. Béla kezére kellett kerülnie, ha esetleg 1229 után az osztrákok elfoglalták is őket. IV. Béla a lánzsér-nyéki uradalmat 1263-ban az Athinai család őseinek, az Aba-nembeli Lőrinc ispánnak adományozta, amikor is ezen uradalomhoz hozzácsatolták a kaboldi uradalomtól elszakított Lakompakot is. Maga Kabold vára azonban Veperddel továbbra is a király birtokában maradt.

Ezzel kitűzött feladatunknak tulajdonképp végére is jutottunk, mert hisz mindazt elmondottuk Kabold alapításáról, amit erről a tárgyról a nyelvészeti és történeti vizsgálat egybekapcsolásával meg tudtunk állapítani. Még csak az van hátra, hogy a történeti adatok alapján Pósa ispán alapításának további sorsáról legalább vázlatosan tájékoztassuk az olvasót.

Kabold 1280-ig volt királyi vár, a sopronmegyei ispánok hatósága alá rendelve. Ebben az évben ugyanis IV. László Kabold várát a Csák-nembeli István és Péter testvéreknek adományozta (ÁUO. 12, 289). Kétséges azonban, hogy a testvéreket ténylegesen is beiktatták-e a vár birtokába. Lehetséges ugyanis, hogy időközben a Kőszgiek tették rá a kezüket a várra; Albrecht osztrák herceg ugyanis 1289-ben Kőszegi Iván elleni háborújában Kaboldot is elfoglalta, illetve a vár meghódította. A kaboldi őrség nyilván nem akart a szomszédos nyékiek sorsára jutni, amelynek az ostrom során elfogott védőrségét Albrecht herceg a gyermekek és asszonyok kivételével

— amint ezt Stájer Ottokár krónikájából tudjuk — egy szálíg felakasztatta. Ezt az esetet, mint jellemző adatot említtem arra nézve, hogy milyen kegyetlenséggel folytak a határmenti háborúskodások, ami már magában is érthetővé teszi a magyarságnak a nyugati határ mellékén való kipusztulását.

Albrecht Emmersbergi Bertholdra bízta Kaboldot. A vár 1291-ig volt az osztrákok kezén. A III. Endre és Albrecht osztrák herceg között létrejött 1291-iki békeszerződés szerint Albrecht Kabold várát más királyi várakkal együtt visszaszolgáltatta Endrének, de viszont a Kőszegi Ivántól elhódított várak lerombolását kívánja (Fejér VI. 1, 181). Ezek szerint ezen szerződésben Albrecht — ellentétben az 1280-iki adománylevéllel — Kaboldot királyi várnak ismerte el, ami szintén arra mutat, hogy Istvánt és Pétert 1280-ban nem iktatták be a vár birtokába.

Hogy a 13. század végének és 14. század elejének zavaros korszakában mi volt Kabold sorsa, nem tudjuk. Az bizonyos, hogy a Nagymartoniak ezen zavaros időket sikeresen felhasználták a vár megszerzésére. Ők ugyanis azzal a kéréssel járultak a király elé, hogy Kabold várát adományozza nekik. Azzal érveltek, hogy Kabold várát még atyjuk, Simon szerezte meg „a Theotonicis emtionis titulo“ és csak a Kőszegiek garázdálkodása idejében⁵² ragadták el tőlük (Fejér VIII. 2, 199/200).

Bár a Nagymartoniak előadásának aligha volt valami reális alapja, Róbert Károly érdemeikre való tekintettel teljesítette kérésüket, mindenesetre csak „sine praeiudicio iuris alieni“. A Nagymartoniak azonban maguk is észrevehették, hogy az adománylevélben foglalt megszorítás egyáltalán nem erősítette birtoklásuk jogcímét, — mert hisz a várra a zavaros időkben valószínűleg egyszerűen csak rátették a kezüket — azért az adományt már 1323-ban egy ünnepélyes formájú királyi oklevéllel újból megerősítették (Fejér VIII. 2, 428). Végül is 1332-ben végérvényesen kiegyeztek a Csák-nembeliekkel, amennyiben azok ekkor kárpótlásul a Nagymartoniak Bajoth nevű várának lerombolásáért és birtokaik feldúlásáért lemondtak a Nagymartoniak javára Kaboldra vonatkozó igényükről (Fejér VIII. 3, 601/604).

⁵² „...tempore potentum infidelium nostrorum ab eisdem fuisset alienatum“.

A kaboldi várat és uradalmat 1445-ig bírták a Nagymartoniak, illetve a fraknói grófok, ahogy később neveztették magukat. Ebben az évben nemzetségük utolsó sarja, Vilmos gróf, elzálogosította Kaboldot Albrecht osztrák hercegnek.⁵³ 1446-ban a Nagymartoniak férfi ága kihalván, Hunyadi János mint az ország kormányzója eladományozta Kaboldot (v. ö. Csánki). A beiktatásra ezúttal is aligha került sor; Albrecht herceg ugyanis 1447-ben megvette Fraknói Vilmos gróf leányaitól a Kaboldra vonatkozó jogait (Teleki i. m. 226), de így megszerzett igényét már 1451-ben maga is eladta a későbbi III. Frigyes császárnak, akinek Kaboldra vonatkozó tulajdonjogát az 1463-iki békében — a magyar korona visszavásárlási jogának fenntartásával — Mátyás király is elismerte (Theiner II. 376). Ezen békekötés szavai szerint Kabold vára ekkor már omladozó állapotban volt. III. Frigyes császár Kabold vidékét egyéb nyugatmagyarországi birtokaival együtt az 1477-iki háborúban ismét elvesztette. Mátyás király halála után azonban Miksának nem nagy erőfeszítésébe került az elvett birtokok visszahódítása és az 1491-iki pozsonyi békében ezekre vonatkozólag körülbelül az 1463-iki békeszerződésnek megfelelő megállapodásokat kényszerítette rá Ulászlóra.

III. Frigyes császár — úgy látszik — tanácsosának Weisspriachi Zsigmondnak adományozta Kaboldot. Steinpuchler Ferenc kaboldi várnagy ugyanis egy 1459-iki levelében urának mondja Weisspriachi Zsigmondot (v. ö. Házi I. 4, 369); Weisspriachi Ulrik pedig 1506-ban mint „liber dominus de Kabold” szerepel (Csánki 3, 586).

VI. Összefoglalás.

A 16. századnál tovább a kaboldi uradalom sorsát már csak azért sem követhetjük, mert erre a kiadott okleveles anyag módot nem nyújt. De a mi szempontunkból szükség sem volna már esetleges további, fáradságos és számomra költséges levéltári kutatásokra. Semmi kétségünk ugyanis nem lehet abban a tekintetben, hogy Kabold környékének nemzetiségi viszonyai a 15. század óta megváltoztak volna; az pedig szintén

⁵³ V. ö. TELEKI József gróf: A Hunyadiak kora Magyarországon X. 145.

teljes bizonyossággal állítható, hogy Kabold vidéke a 16. század elején már színnémet volt. Ellenben talán hasznos lesz, ha röviden összefoglaljuk, amit Kabold környéke lakosságának nemzetiségi összetételére és annak alakulására nézve vizsgálataink során megállapítottunk.

Láttuk, hogy a vidék őslakossága szlovénokból állott, akiknek apró falui a soproni hegyvidék aljában terültek el szoros közelségben egymáshoz. Régi német lakosságot a vidéket a 10. század végén megszálló magyarok csupán a felső Ikva és a felső Répce mellékén találhattak. A határvédelemnek a megalakult királyi vármegye keretén belül való megszervezése annyi magyar lakost hozott vidékünkre, hogy az itt talált szláv őslakosság a 13. század során már teljesen elmagyarosodhatott. A locsmándi várbirtok részeinek a 12. század első felében megkezdődött eladományozása új magyar népelemet is hozhatott ugyan a vidékünkre, elsősorban is az adományosok személyében, azonban a birtokosoknak a lakatlan területeknek hasznosítására való törekvése német lakosságnak telepítését is eredményezte. Kabold környékén a legrégibb ilymódon létrejött német telepes község — amint láttuk — Felsőpéterfa volt.

A határmenti erdőséget a királyi vármegyei korszakban is megkezdték már egyes helyeken irtani, hogy ilyen módon az emberfelesleg elhelyezése céljából művelésre alkalmas területekhez jussanak; Véperd és Lakompak és esetleg Mészverem vagy Szikra keletkezését tulajdoníthatjuk ezen törekvésnek. Nagyobb arányokban az erdőirtás és a talaj feltörése a magánbirtoki korszakban indult meg. Kabold alapítóját, a Szák-nembeli Pósa ispánt tekinthetjük a környék legbuzgóbb és legcél tudatosabb telepítőjének, bár ezirányú törekvései — bizonyára rajta kívül eső okok folytán — csak részben vezettek sikerre. Az utána következő királyi vári korszakban ebben a tekintetben semmi sem történt. A 13. század végének és a 14. század elejének zavaros időszakában a vidék lakossága is megfogyatkozhatott, amit a környék két régi falujának elnéptelenedése is tanúsít (ezek: *Boldogasszonyfalva* és *Gobornok*). A környék magyarsága bizonyára már a 13. század végének zavarai között erősen megfogyatkozott és a 14. század során teljesen el is tűnt. Egy része elpusztult a határmenti harcokban, más részük bizonyára biztonságosabb vidékekre költözött el; a maradék elnémetesedett, mint maguk a vidék későbbi urai, a

Nágyarmartoniak is, amint ki is tudtunk mutatni ilyen elnémetesedett magyar sarjadékot Lakompak lakosai közül. A telepítésnek a 15. század folyamán bekövetkezett osztrák korszak sem nagyon kedvezhetett, de bizonyára a vidék németiségének megerősödését eredményezte. A telepítés a 16. és 17. század folyamán vett ismét nagyobb arányokat, amikor is nemcsak a 14. század folyamán elnéptelenedett Boldogasszonyfalva népesült be újra német telepésekkel, hanem több új német falu is létesült. Ebben a korban bizonyára a megmaradt falukba is kerültek új német telepések. Ezek szerint bizonyosan nem túlozunk, ha azt állítjuk, hogy a Kabold-környéki németiségnek majdnem a fele csak a 15. század után települt be erre a vidékre.

A magyarság itteni megtelepedését a határvédelem érdeke tette szükségessé és végeredményben a vidék határmenti helyzete következtében pusztult el itt is, mint mindenütt Nyugatmagyarországon. Másutt majd alkalmam lesz részletesebben is kifejteni, hogy ebben a Mátyás király és Frigyes császár között folyt hosszas háborúskodásnak is nem csekély része volt.

Moór Elemér.

Bokréta erdélyi növénynevekből.

Gyűjtötte és összekötötte: GYÖRFFY ISTVÁN (Szeged).

(Második közlemény.*)

Dahlia variabilis: görgina (Szucság, Sepsziszentgyörgy).

Daphne mezereum: vad borostyán (Szucság, Kolozsvár, Szászfenes, Bonchida), farkasborostyán (Szászfenes), vad boroszlán (Fotos), piros borostyán (Kolozsvár), erdei borostyán (Szucság).

Datura stramonium: pikkantó (Bonchida, Szucság), tövis disznó (Szászfenes).

Delphinium consolida: szarkaláb v. Dani sarkantyú (Szucság), sarkantyú virág (Bánffy-Hunyad, Selye), szarka-virág (Szászfenes, Szászlóna), sarkantyú (Székely-Keresztur), varju virág (Szind), szarkaláb (Kolozsvár).

Dianthus carthusianorum: fecske szegfű (Csikgyimes), fecskevirág (Szászlóna, Kajántó, Vargyas. — A vargyasiak azt

* V. ö. SzF. II: 64.